

3116929

Huszonkilencedik évfolyam * 1939 * Hetedik szám

grafikai szemle

Nyomdaipari szakkulturális folyóirat * Kiadja:

a Magyarországi Könyvnyomdai Munkások Egyesülete

GRAPHISCHE REVUE * GRAFIKAI SZEMLE

Zeitschrift für das Buchgewerbe.

*Herausgeber: der Buchdruckerverein Ungarns
(Budapest VIII, Kölesy ucca 2. szám).*

Erscheint achtmal jährlich.

Auflage dieser Nummer: 5500. Abonnement jährlich 10 P.

GRAFIKAI SZEMLE

Nyomdaipari szakkulturális folyóirat.

Szerkeszti: Novák László.

1939 szeptember 30. XXIX. évfolyam 7. szám.

Megjelenik hathetenként.

Az őszi évad szakkulturális feladatai

súlyos gondképpen nehezednek az Egyesület vezetőségére. Nem mintha valami megoldhatatlan problémák és leküzdhetetlen akadályok előtt állnánk, hanem egyszerűen azért, mert foglalkozásunk széttagoaltsága és sokoldalúsága következtében bajos minden kategóriának és munkakörnek a szakbeli továbbképzésre irányuló valamennyi igényét kielégíteni. Annyi tanulni és tanítani való volna a nyomdászat különböző területein, hogy abszolválásukat húszféle tanfolyam sem győzné.

Magyar nyomdaiparunk szempontjából is mindenestre örvendetes jelenség, hogy fiatalságunk elég tekintélyes része tanulni akar; általános jó tájékozódást kíván szerezni a nyomdászat egész kiterjedését illetően, s ezenfölül kiváló specialistává szeretne fejlődni a tipográfia valamelyik ágazatában. Úgy itt Budapesten, mint a vidék városaiban: az önérzetes, igaz nyomdászok lelki életében mind erősebben szerepel a mentől jelesebb szaktudásra törekvés és — ennek mintegy alátámasztásául — az általános szakképzettség mind magasabb színvonalon való nivellálásának óhaja. Valami rejtett szolidáris érzés nyilvánul meg abban, hogy a nyomdászember nemcsak a maga számára áhítozza a szakkultúra áldásait, hanem szeretné, ha kollégái is részesülnének benne. Összejöveteleinken, beszélgetésünk során talán erről esik legtöbb szó.

Szakbeli továbbképzésünknek két fő-fő tényezője: az Egyesület házi tancsoportjain való munkagyakorlatok rendszere, meg a szakirodalmunk. Technikai és művészeti gyakorlattal foglalkozó munkacsoportjaink közel negyven esztendő alatt ezernyi nyomdász-kollégának adtak kellő készséget műszaki, s bőséges útbaigazítást esztétikai és egyéb szakkérdésekben, szakirodalmunk pedig — most első sorban a Grafikai Szemle — a gya-

korlati példaadás és szaktudományosság szempontjából a leghatalmasabb tényezője lett a tipográfiának.

Volt olyan idő, amikor nyomdász tudományosság és nyomdász művészet dolgában szinte függvénye voltunk a külföldnek; amikor a német nyomdászati szakfolyóiratoknak háromszáz-négyszáz előfizetőjük is volt Magyarországon területén. Most össze-vissza talán tíz sincsen. Oka egyrészt, hogy egyesületi életünk hatókörében mindenki megmagyarosodott; annyira, hogy szinte fehér holló kezd már lenni a németül is valóban jól tudó magyar nyomdászember. Másrészt meg oka az is, hogy immár meg tudunk állani a magunk lábán, sőt annyira jutottunk, hogy például a mesterszedői stílus és bizonyos praktikák tekintetében irányt mutatunk nyugat és kelet felé egyaránt. Különösen a kisebb államok nyomdászai mintegy belőlünk táplálkoznak.

Micsoda tényezők működhetek közre a magyar nyomdaipar e diadalmas fejlődésének az elérésében: nehéz volna megállapítani. Talán egyesek évtizedeken át való buzgó igehirdetése; talán az a közszellem, amely Anyaegyesületünknek s általában a nyomdász-közületeknek sajátja, s amely a maga-megbecsülhetésnek első föltételéül a szakmabeli jártasságot vallja; vagy talán magyar fajtánknak az a minden szép és jó iránt való fogékonysága, amely szinte napról-napra újabb dicsőséget hoz nemzetünkre.

Akár így van, akár úgy: a mi föladatunk most az, hogy a megkezdett úton továbbhaladva, mind a továbbképző tancsoportok munkagyakorlataival, mind pedig a Grafikai Szemle útján fokozott mértékben szolgáljuk az Egyesületünk által bölcsen kitűzött célt, azt, hogy a magyar nyomdász munkásság technikai készség és szakbeli intelligencia dolgában első legyen a világon.

Nemzeti nyomtatvány- művészet — magyar nyomdastílus

(I.) A Grafikai Szemle ezévi első számában vezetőhelyen jelent meg Ziegler Gyula cikke, melyben a magyaros nyomdai stílus megteremtését sürgeti. A szerkesztőség még ugyanabban a számban, rögtön a leközölt cikk után leszögezte álláspontját, egyben a megoldásra váró feladat jelentőségére való tekintettel nyitva hagyta a kérdést a további hozzászólók számára.

A tárgy azóta egyre jobban foglalkoztat. A kérdő hangsúlyú mondat: „lehet-e egyáltalán magyar tipográfiai stílusról beszélni?” és az állító, erélyes hangsúlyú következtetés: „kell, szükséges a magyaros nyomdai irány megteremtése” – a közben eltelt idő alatt egyre időszerűbbé vált. Napjainkban folyton erősödik a nemzeti törekvés szellemi életünk minden területén, a látók riasztó hangja nyomán, ugyancsak külső törekvések ellenállásaként. A zenében, piktúrában a legjobbak kutatják a valóban magyar jelleget. Az egyik fővárosi napilap megnyitotta hasábjait a magyar építészeti stílus megteremtését célzó vita előtt, melyhez építészek és közírók egyaránt hozzászóltak. És így tovább, szellemi életünk minden területén. – Nem véletlen, hogy körünkben is éppen most vetődik fel a kérdés, mivel lehetne magyarrabbá tenni nyomtatóművészetünket.

A megoldásra váró feladat azonban sokkal kevésbé egyszerű, mint első pillanatra látszik. Mert míg a valóban magyar műzene megteremtése terén a keresők visszanyúlhatnak a népi ősi talajhoz és amíg az építészeti is fölhasználhatja a megőrzött formákat, mi nyomdászok ebben az irányban csak kerülő úton indulhatunk el. Mint a szerkesztőnek az idézett cikkhez fűzött megjegyzéséből is kitűnik, az összerakható ornamentumok, díszek nyomdai divatja lejárt. A nyomtatóművészet egyszerűbb, letisztultabb lett: díszre már maga a betű. Noha ez a leegyszerűsödése, a többi művészetek egyidejű leegyszerűsödésével, a kor parancsára történt – a társadalmi „alulépítményt” vetítve vissza egyszerű, puritán vonásokkal –, nagyon rendjén van ez, mert most legalább megmutathatja, hogy művészit tud alkotni éppen azzal, ami lényege: a betűvel és nem kell idegen díszítő elemekhez, gyámfákhoz kölcsönért folyamodnia, hogy szépet, tetszetősét, gyönyörködtetőt alkosson.

Ilyenformán a törekvés, hogy magyar ősmotívumok, pávaszemek és tulipánok, régi

népi himzéseken, falfestéseken és fafaragásokon föllelhető ornamentika alapján új életre keltsünk egy magyar nyomdai stílust: már többé nem lehetséges. Ezt a nyomtató-ízlést már átlépte az idő.

A mi művészetünk lényege pedig a betű. Nos, az most már a kérdés, hogy ezen az úton, a betű útján, eljuthatunk-e a magyar nemzeti nyomtatóművészethez, miután lemondunk az ősi ornamentikáról, átengedve azt a tényleg csak díszítő művészeteknek, a könyvkötőknek, illusztrátoroknak vagy éppen egészen más területeknek?

Egyáltalán nem járok kitaposatlan úton, ha bármely tipográfiai irány megjelölésében a puritán betűkultuszra építék. „Vissza a betűkultuszhoz!” – kiáltotta már 1930-ban Wanko Vilmos egy cikkének végső tanulságaként. Ő már közel egy évtizeddel ezelőtt látta, hogy az úgynevezett „elementáris tipográfának” mint szedésstílusnak hamarosan letűnik majd a csillaga, mert túlságosan is a reklámgrafikából táplálkozik, ihletét nyomtatóművészetünknek ez úgyszólván perifériális területéről veszi. Az igazi „anyagszerű” nyomtatóművészet csak a betűművészetben gyökerezhet és a mult mély kútjaiba kell lemeríteni korszókat, akár egy új, akár egy nemzeti tipográfiához akarunk eljutni. A betű, a fóniciái-görög-római eredetű betű hódította meg a művelt Európát és miként az írás közös, a műveltség is az – közös európai műveltség, túl a nemzeti jellemvonásokon. Keleti népek, ahol az európai műveltség-gócok hatósugarától távol, csaknem érintetlenségükben fennmaradhattak az ősi kultúrák, betűművészetüket is átmenthetik a könyvnyomtatás korába és erkölcsi, népi, nemzeti hagyományokat őrizve a legkedvezőbb helyzetbe kerültek egy nemzeti nyomtatványművészet megőrzése, esetleg újrateemtése terén. A legszembetűnőbb példa erre Kína.

A Hopp Ferenc keletázsiai múzeumban járva döbbsentem rá, hogy a kínai vázák, tálakon, gyűrűkön föllelhető díszítő motívumok mennyire hasonlítanak a betűikhez és a föliratok mily nagy mértékben hatnak csupán díszítő elemként. Gyakran kérdeztem egy-egy teknőcre vagy sárkányra emlékeztető rajzocskák látán: betű ez vagy díszítmény? Talán éppen a kínai művészet az, ahol a legszembetűnőbb a képtől a díszítő ékítményig és onnét a betűig való fejlődés. A kép, a motívum és a betű is: mind jelképes, mint minden a Kelet művészetében. Így hát nem is csodálatos, hogy betűművészetük is mélyen benne gyökerezve és soha el sem szakadva az ősi népi, vallási talajtól, minden ízében nemzeti jellegű sugároz. Minde-

nekfölött írásjegyeikben jelentkeznek az a spirituális vonás, mely Keleten minden művészet sajátja. A szépírás Keleten a legnagyobb művészetek egyike. Ebben az írásban is benne van az a kozmikus felfogás, melynek éppen egyik legfőbb sajátossága a dolgok jelképes ábrázolása. Innét a hasonlóság, azonosság a kép, motívum és betű között. A művész ott a környező dolgokat és jelenségeket nem a látható képük szerint értékeli, hanem jelentésük szerint; a lélek a központ, nem az anyag. Nem testiségük és anyaguk szerint fontosak a dolgok, de mint szimbolumai a mindenség működő erőinek. A tárgyak ábrázolt formáinak mélységes jelentése van: a fenyőfa és a barackfa minduntalan visszatérő képe a hosszú élet jelképe, ugyancsak ezt idézi a denevér és a teknősbéka rajza is. (Különösen a teknősbéka stilizált rajzával kerültem szembe úton-útfélen, tálakon, korszókon, egyebekben és gyakran véltem fölfedezni betűk rajzában is.) A mindig mozgó és mégis változatlan végtelenséget a zuhatag jelképezi. A lótusz a tisztaságot, a sárkány a természet megnyilatkozó alkotóerőt jelenti. Ezek a jelképek a természeti formák leszűrt, kivonatolt, levezetett jegyei. Útjuk a betűig már csak egyetlen lépés. Mi sem természetesebb, mint hogy ilyen mély gyökerek nyilvánvaló jelenléténel a modern nyomdakultúrában – amennyiben ősi betűiket használják – nyomtatványművészetük: nemzeti.

De más példát is mondhattam volna, olyan népeket, amelyek ugyancsak nem adták fel ősi írásukat. Így az iszlám népeit, ahol a művészet legerősebb oldala az ékítmény, a növényindára emlékeztető arabeszk. Építőművészetükben legfőbb díszítőelem a betű és az írásuk csaknem teljesen díszítésnek hat. Mindezeket azonban csak kuriózumként említettem, mert ha a fölvetett kérdést igazán meg akarjuk közelíteni, akkor vissza kell térnünk Európába.

Már volt alkalmam a Grafikai Szemle hasábjain kifejtetni, hogy a különböző európai művészetirányok: reneszansz, barokk, bauhaus stb. miként jelentkeztek egyidejűleg a többi művészetekkel a nyomtatóművészetben is, mint fonódtak össze a könyv- és a betűművészettel, miként jelentettek egyéges művészi arculatot. A különböző művészeti stílusokat – mint minden más művészetben – a könyv- és betűművészetben is föl-lelhetjük, csak föl kell lapoznunk a megfelelő korok nyomdatermékeit. Európa minden kultúrterületére vonatkozik ez. Nos, ha ezeket a művészeti korszakokat a nemzetek életében és művészetében (így a nyomtatóművészetben is) mint horizontális, vízszintes

köröket képzeljük el, úgy gyűrűzve egyes műveltségközpontok (Lipcse, Róma, Párizs) körül, mint a vízbe hajított kavics körül a fodrozódó karikák, akkor a népek sajátos, külön művészete mint vertikális, függőleges körök szelik át ezeket. Végső fokon tehát minden valódi művészi termék egyszerre nemzeti és európai. Ha szemügyre vesszük a jelenséget, talán az is kitűnik, hogy az a művészet, mely nem ilyen: nem is művészet.

Bármelyik művészeti korszakot vetjük is vizsgálat alá, ezt a horizontális-vertikális jelenséget tapasztalhatjuk. A könyvnyomtatás kezdeti évtizedei, bár már a késői gótika idejére esnek, mégis (jórészt a kódexművészet révén) erősen beleeresztik gyökereiket a gótikába. Hol van a központ, a vízbe hajított kő, mely körül aztán Európa legtávolabbi pontjáig elgyűrűzik ez a csodálatos egyetemes európai művészet, hogy elegyedjen, színesedjen a népek sajátos nemzeti vonásaival? Talán az Ile de France, ahol már a 12. században rábukkanhatunk az új művészet kezdeti jelenségeire, vagy Strassburg, Mainz, ahol a nagy ősz kinyomtatva világhírű negyvenkétsorosát? Messze vezetne ezt most kutatni, mérlegelni. De egy bizonyos: az egyetemes, európai gótika szétgyűrűzik az egész művelt Európán, hogy fodrai érintsék mindazokat az újabb nemzeti, sajátos helyeket, népeket, melyeknek művészi küldetésük volt az egyetemes európai gótikát különös, nemzeti gótikává változtatni. Így nyer ez a stílus Franciaországban, Itáliában latinos derűt, művészi alkotásaiba a klasszikus elemeket is belevegyítve. Angliában a lényegét már-már ellepni készül a mindent behálózó rengeteg díszítés, megszületik a gótikán belül az egészen sajátosan angol „decorated style”. (Különben is annyira otthonra talál ez a művészeti irány a szigetországban, annyira átformálja szellemi arcmására, annyira megfelel neki, hogy szinte nem is akar tőle megválni és igen nehezen adja át helyét a reneszansznak.) Németországban is felölti a német vonásokat, Spanyolországban sejtelmes lesz és mór díszítőelemekkel gazdagul, Hollandiában még a templomok is kicsit hétköznapiasak, anyagszerűek, túlságosan egyszerűek, mint ha még itt is ki akarnák mondani azt a kemény küzdelmet, amit e nagyszerű nép a Zuiderzeevel folytat és végül, de nem utolsó sorban Magyarország is rárajzolta a maga sajátos képét e művészetre, gondoljunk akár a kassai dóm reliefjeire vagy a Kolozsvári-fivérek Szent György szobrára.

De bármelyik művészeti irányra vonatkozik ez és bármelyik művészeti ágra is, építészetre és könyvművészetre egyaránt:

a német, francia vagy az olasz gótika könyvtermése ott őrzi lapjai között sajátos nemzeti vonásain túl azt a nemzetfölötti európaiságot, mely minden valódi művészet sajátja. Több-e bennük az európaiság, vagy lényegesebb-e a nemzeti sajátosság, talán nem is érdemes kutatni. Hiszen e kettő egyformán fontos kellék és ha a szemlélők látását nem borítja el a düh, a vetélkedés vaksága, nyilvánvalóvá kell lenni, hogy a művészet egyetemessége és nemzeti különösége nemes egységként ölelkezik. Pándi F.

Gondolatok kapunyitás előtt

Rövidesen itt az ideje, hogy a buzdító eredménnyel zárult továbbképző tanfolyamok újra megnyitásának kérdésével foglalkozzunk. Az sem lesz talán fölösleges, ha ebből az alkalomból kissé körülnézünk a tanfolyamok portáján.

A továbbképző tanfolyamot záró kiállításon látottak és tapasztaltak mindenkit meggyőzhettek arról, hogy itt igen nagy és körültekintő munka folyt és oktatót és hallgatót egyaránt csak dicsérő szorgalom és jóakarát domborodott ki.

Ennek ellenére is fel kell vetnem a kérdést: hát ez az egész? A hallgatók, akik hónapokon keresztül látogatták az előadásokat, minden szabadidejüket arra fordították, hogy eszméiket, terveiket, elgondolásaikat a látottak és hallottak alapján papírra vessék, figyelmüket hónapokon át arra központossítsák, hogy a magyar nyomdai szak kultúrájának híven szolgáljanak: a tanfolyam végén dicsérő vállveregetésben részesüljenek? Tovább pedig nincs?!

A tanfolyamok előadói, akik fáradságot nem ismervé, teljes szaktudásukat, felkészültségüket, őszinte odaadással párosult szakmáseretetüket beleplántálták a hallgatók lelkébe, tettekkészséget ültettek azok szívébe ingadozó elhatározásába: megelégedhetnek azzal, hogy no, most néhány ember ismét többet ér, mert többet tud?...

És a tanfolyamot fenntartó közületnek elég eredmény az, hogy az áldozatok ellenében a hallgatóknak alkalmat adott arra, hogy szakismereteiket gyarapítsák?

Szerintem egyik érdekelt sem érte el a kellő és megfelelő eredményt.

A gyakorlati életben, ha tőkét fektetünk valamilyen vállalkozásba, azért tesszük, hogy számadásunkat megtaláljuk, a befektetett tőkét kamatoztassuk.

A továbbképző tanfolyam hallgatói azért vesznek részt a tanfolyamokon, azért tanulnak, törekednek a tökéletesedés felé; a tanfolyam oktatói azért tanítanak, azért küszködnek, azért fáradoznak, azért végzik az idegfeszítő oktatói munkát; a tanfolyamokat fenntartó közület pedig azért áldoz, mert azt akarja, hogy a fáradságnak, küszködésnek, áldozatnak eredménye, aprópénzre váltható eredménye legyen. Hogy a tanfolyamok hallgatói az életben megfelelően érvényesülni tudjanak.

Elértük, elérték ezt a célt? Nyíltan, őszintén valljuk be! Meggyőződéseim szerint nem. A továbbképző tanfolyamokon résztvevő kollégáink – egyes nagyon ritka esetektől eltekintve – semmivel sincsenek kedvezőbb helyzetben, mint azok, akik nem gyötrik magukat, hogy kobakjukban több legyen. Sem erkölcsileg, sem anyagilag. Egyrészt nem adatik meg nekik az alkalom – kellő és megfelelő munkabeosztás –, hogy szerzett és fejlesztett ismereteiket érvényesítsék. Éppúgy tucatmunkát kell végezniök, mint a kevésbé képzetetteknek.

Véleményem szerint az ebből fakadó demoralizáló hangulatnak megdöntéséhez sokban hozzájárulna, ha arra törekednénk, hogy a munkaadóság is vegyen részt – mégpedig jelentékeny mértékben – a rendezendő továbbképző tanfolyamok költségeinek fedezésében. Így anyagilag is érdekelve volnának a munkaadók, áldozataik ellenében tehát bizonyára meg is kívánnák az ellenszolgáltatást: a jobban képzett szakmunkást és azt honorálnák is.

És még valamit: nagyon előnyösnek tartanám, ha a tanfolyamokat hallgatott nyomdászok közvetítésével – speciális munkaerő kívánsága vagy más adandó alkalmalmmal – előnyben részesülnének.

Egy bizonyos: a továbbképző tanfolyamokra szükség van – a magyar nyomdai ipar jövője, a szakképzett munkaerők utánpótlása, a szakkultúra és a szakmabeli izlésfejlesztés érdekében. Ez pedig nemcsak az alkalmazottaknak, hanem a munkaadóságnak is eminens és imminens érdeke.

Mielőtt még befejezném, komolyan fel kell hívnom az illetékes tényezők figyelmét, hogy – amint azt a Grafikai Szemle már meg is pendítette – a továbbképző tanfolyamok keretében a legsürgősebben fel kell állítani a mestervizsgára előkészítő csoportot, ahol komoly és kiváló szakteknitélyek bevonásával tanítani kell mindazt a sok tudnivalót, ami a mestervizsgán szóba kerülhet, s amit a mesternek, a munkavezetőnek, az igazgatónak, de különben is minden nyomdásznak tudni jó és tudni kell. Venkovits K.

Régi technika, rég Magyar helyesírás

(IV.) A neológia otthagya nyomát minden tudományágazat szókincsében. Mikor a hetvenes évek vége felé az elemi iskolába kerültem, öreg tanítónk ismertetésében még „bájdalú zenér” volt a fülemile, „foltos nyakorján” a zsiráf, „sárhencser” a vad-disznó. A bogárfélék közül csak a „fülbe-mászó ollára” emlékszem. Mindez pedig a neológusok csinálmánya volt.

Ballagi Mór (1815–1891) egyebek közt szótáríró is volt, s mint ilyen: a magyar irodalmi nyelvnek negyven esztendőn át hűséges krónikása. Szótáraiban nemcsak hogy lajstromozta az újabb szókincsét, hanem maga is számos új szóval gyarapította azt. (A „fivér” és „nővér” szók is az ő alkotásai.) Az ötvenes években főlészolt Bugáték szer-telen szócsinálása ellen, de bizony a neológ-iához húzott ő maga is, és szótáraiban hemzseg az efféle csinálmány: „írszer”, „kúszláb”, „tépfog”, „kötszó”, „köjtjel” stb.

Mult füzetünkben szó volt ennek a Ballagi Mór-nak néhány nyomdászati mesterszaváról s. Megemlítettük közöttük az „odorjas” szót, amelyet a mi újabban igen fölkapott „groteszk” betűfajtánkra alkalmazott.

Már maga ez a „groteszk” szó is szerencsétlen alkotása a betűöntői képzeletnek. Francia szó – azt jelenti, hogy furcsa –, de

a németek húzták rá a mi közismert betűnkre, mégpedig most vagy száz esztendeje. Talán igazuk is volt, hogy a maguk idejében, a hajszálas mellékvonású angol és francia, meg a medievális betű korszakában furcsállották a lapidáris, egyformán vastag vonáskákból álló új betűtípust, amelyről azóta kiderült, hogy nemhogy furcsa volna, hanem éppen a legősibb egyszerűség megjelenési formája a betűnek. Varietása a „steinschrift”, ami már magában foglalja a „lapidáris”-nak, a „kőbeírott”-nak a fogalmát, s tényleg: az ilyen értelemben vett „groteszk” betűt megtaláljuk már a hellén korszakban, az ó-görögök kőbe faragott emlékein is.

Hogyan lett aztán a „groteszk”-ból „odorjas”? Pusztai Ferenc, a „Nyomdászok Köz-lönye” (1883) szerkesztője – ha jól emlé-kezünk – Pápai-Párizból ásta elő az „odor” meg a „kölyü” szavakat. De Ballaginál is megtalálhatta, mégpedig az „odu” meg a „domborítás” színónimájaként. Az odó Pusztainál betűmatricát jelent, a kölyü pedig patricát. A nyomdászember ezt a két jó magyar mesterszót nemigen ismeri, annyira nem, hogy amikor mindenáron magyar-kodni akar: össze is téveszti a kettőt. Ez történt meg egyik nagyobb nyomdánk betű-mintakönyvében, ahol vagy huszonöt helyen odornak mondják a betű patricáját, s kölyü-nek a betűtípus anyamintáját, a matricát.

Most azonban nem erről van szó, hanem arról, hogy honnan vette jó Ballagi Mór

az „odorjas” szót, s miért tette meg a „groteszk” szó magyar ellenértékéül. Valószínű, hogy az „odor”-ból képezte, de hogy micsoda eszmetársítás nyomán: nem tudjuk elképzelni. – Az „aufraumen” mesterszót „el-takarítás”-nak fordította Ballagi, ami minden-esetre jobban hangzik a magyar fülnek, mint a még általánosan használt „fölrámolás” és „föltisztogatás”. A „gespan” önála „cim-bora”, de én nemigen mertem volna így szólítani a tanítómasteremet. A „winkel” „sormérde” nevet kapott, de a szakirodalom e helyett a „sorzó” meg a „szedővas” szó-kat használta. (Újabbán a Freckay-féle „sorjázó”-t, ami legjobban fejezi ki e fő-fő szerszámunk rendeltetését.) A „korrektur” szó „javíték-iv”-vé lett Ballagi kezén, a „frak-tur” „tört betű”-vé, az „antiquaschrift” pedig háromféle nevet is kapott: „álló betű”, „magyar betű” és „egyenes római betű”.

A tizenkilencedik század első felének nyomdászati technikája német volt minálunk is, mint Európában a Rajnától keletre mindenütt. Betűink, gépeink jórészt német terü-letről kerültek hozzánk, német tipográfiai szabályokra esküdtek eleink, sőt ők maguk is részben német anyanyelvűek voltak. Leg-nagyobb nyomdavárosunk, Pest-Buda tipog-ráfiáiban például nem sok magyar szó hangozhatott mondjuk száz esztendővel ennekelőtte. Hogy aztán a mesterszavaink is sült németek vagy legföljebb szolgálai-san átfordítottak voltak: magától értetődik. Hiszen még a debreceni betűszedő is „fis”-nek mondta a betűzagyvalékot meg a szek-rényében lappangó hamis betűt, „griff”-nek a szedésdarabot és a maga szedésbeli tem-póját, „spán”-nak a tanítómasterét meg a munkahelyen való szomszédját. Nincs is talán egyéb foglalkozás, amelynek mester-szavai annyira nyögnék a németiség jármát, és amelyben annyival volna a rossz képzésű és helytelen fogalom meghatározású termi-nus technicus, mint éppen a magyar könyv-nyomatók nyelvében. Legmagyarabb tár-saink nyelvezetét is olykor zötyögőssé és művésziatlenné teszik a közbefont német vagy a németből rosszul fordított mester-szók. Ezeknek megmagyarosításán derék Pusztai Ferencünkön és közvetlen tanítvá-nyain kívül a szintén igen jó emlékü Freckay János fáradozott legtöbbet. Freckay János (1841–1906) előbb tanító volt, majd újság-íróvá lett. Ezen a pályáján kezdte gyűjtö-getni a mesterségek műnyelvének anyagát. „Találmányok könyve” című négykötetes művének megjelenése után a Magyar Tuda-mányos Akadémia megbízta a „Mesterségek szótára” megírásával. Freckay ezt a szótárt elbeszélő alakban írta, minélfogva az magya-

1705 Mercurius Hungaricus. Agria 30. Maji.

Erenissimus Princeps Transylvaniae, ob liberiore[m] salubrior[em]q[ue] auran. Civitate h[ab]e, tota cum sua Anla exculp[er]o, in apricis e-ju[st]um campis tentoria fixit, ac in dies, qua venationibus, qu[ae] exercenda regulari Militia vacando pro continuanda Campania, de apparatus belli sedulo disponit omnia. Illustrius Dominus Comes DANIEL ESZTERHÁZI Junior de Galantha, ob praeclara sua in Patriam merita, & proximè ostensos ad Civitates Sancti Georgii, Bazinium, & Modor, generosos Actus, quibus peditatum hostilem duobus millibus numero-rosorem, cuncta tormenta & munitiones, omnem bagaciam & arma nostris cedere ignominiosèq[ue] exire coegit in Generalem Campi Marchallum sublimatus est, & cum Sua Serenitas bellum ad partes Trans-Danubianas transferendum resolverit, ad commendandum ibidem Armadae partem eundem certò praefecisse dicitur. prout iam pro expeditione illa decem Regimina Equestris, praeter peditatum. Danubium partim transivisse, partim ad transitum in prociectu esse, ex fidei relatione innotuit, quin & Artilleria eò destinata, ex Mo-tanis Civitatibus, una cum tormentis, ac sufficientibus requisitis adducta, Harvarinum appulit, ac rectè ad pontem super Danubio stratum devehitur. Archiepiscopus Kolocentis, nec-non Baro Stephanus Sternai Legati Caesarei hic adhuc morantur, succenturi-atos suos Episcopum Vise & Paulum Okolschay Viennæ praesolantes, quos quandoquidem Serenissimus Princeps, cum confederatis Hun-garis, eà cura resolutione, ad Legatos Angliae, & confederati Belgii (qui haecenus mediationem suam offerebant) remisit, ut experimentum, simulq[ue] affidavitioem sua Majestatis, de admissione garantiae, pro futuri tractatus pacis securitate necessaria, fumen-tes, quantocypus informationem suam dare velint, interea vero tem-poris sua Majestate Caesarea facis cedente, tantò iam avidius eod-tem cura reponforia resolutione expectamus, quantò magis novum successoris Regem, quae circa res-Hungaras sit intentio, scire cu-pimus. Serenissimo Principi, de Regimine Principatus Transylva-niae quod adhuc vivò Caesare, per liberum Statuum & Ordina-torum obtinuit, multi eò magis congratulantur, quòd Jolozovici

Nyomdászattörténelmi jelentőségű nyomtatvá-nyok. Az első magyarországi rendszeres hírlap mintegy negyedérsznyire kicsinyített első oldala. A Rákóczi-szabadságharc tüzeiben született meg 1705-ben s jobbra hetenkint jelent meg hat eszten-dőn át, a kismajtyényi fegyverletételig. Címe később „Mercurius Veridicus ex Hungaria” (Igazmondó Magyarországi Mercurius)-ra bővült. Megalapítója II. Rákóczi Ferencnek az emigrációban is hűséges társa, Eszterházi Antal kassai vezénylő tábornok volt, aki a bécsi „Wienerisches Diarium” célzatos koholmányain fölháborodva, azt javasolta az egr-i (Agrariae) kuruc főhadiszállásnak, hogy a bécsi hazugságok ellensúlyozására magyar szellemű latin hírlapot indítson, s azt főleg a külföldön terfessze. Rákóczi örömmel fogadta a javaslatot, s meg-hagyta az udvari cancelláriájának, hogy a beérkező harctéri jelentésekből – azokat latin nyelvre for-dítva – hétről hétre kinyomatandó újságszámokat állítson össze. Ez meg is történt. Az első számokat Kassán nyomtatták. Később Lőcse, majd meg Bártfa lett a kuruc újság nyomdahelye. A magyarországi hírlapok emez őstét a szabadságharc elültével a bécsi kormányzat mindenünne összeszedette és elégettette, úgyhogy valamennyi lapszámot máig sem igen tudták megtalálni. – A „Mercurius” 1711-ben történt megszűnése után tíz esztendőre, 1721-ben, Royer János Pál pozsonyi könyvnyom-atató indított meg egy szintén latin-nyelvű lapocskát „Nova Poseniensis” címmel, amelyet a tudós Bél Mátyás szerkesztett. Hetenkint látott napvilágot.

rázó szótár alakját öltötte magára. Minden egyes szót mondat keretében kívánt föl-tüntetni, mert ebben elevenül meg a szó s mutatja meg legjobban jelentését.

Jó Frecskay Jánosunk nemcsak a német mesterszavainkat irtotta, hanem nekiment a latin nyomdász terminusoknak is. Például „látómester”-t csinálta faktorból, „terjesztő-fát” a „tenákulum”-ból, „fenéklap”-ot a saját fundamentumból, „forgógép”-et a rotációból és így tovább. Kár értük, mert egy-részüik kedves emléke a tipográfia tisztas-multjának. A régi könyvnyomatók ugyanis deákos emberek voltak, ami természetes, mert hiszen könyveiknek nagyrésze latin nyelvű volt, és a latin nyelv szeretete különben is rájuk ragadt azokról a tudósokról, akikkel napról-napra érintkeztek. A klasszikus nyelvek eme szeretetének tulajdonítható, hogy a könyvcsinálás munkájának terminus technicusai meg a régi nyomdászok társas-életbeli különféle cerimoniáinak elnevezései latinok voltak. Ezeknek egyrésze ugyan továbbtűnt idővel: az „introitus”-ból „einstand” (Ballaginál: „beiktató lakoma”), az „effusio”-ból „ausschank” („búcsúest”) lett, de ha jól körülnézünk, találunk még a régi világból

maradt latin mesterszót szép számmal, nem is szólva arról az ezernyi görög szóról, amivel az újabkori technika ajándékozta meg a sokszorosító ipart.

Már a franciás mesterszavainkkal kevésbé boldogult Frecskay. A franciáktól ugyanis főképpen a németek közvetítésével vettünk át néhány mesterszót. Ilyenek például a betű-fokokat elnevezései közül a brillant, non-pareille, colonel, petit és borgisz. Az utóbb említett szónak igen érdekes a „bourgeois”-ból való metamorfózisa. Ezt azoknak a német könyvnyomatóknak tulajdoníthatjuk, akik nem tudták a „bourgeois” szó olvasási mód-ját. Eredetileg talán a maguk olvasási szabá-lyaihoz képest betű szerint akarták kimon-dani, de ez a sok magánhangzó miatt sehogy sem sikerülvén, elhagyták az u-t, e-t meg az egyik o-t, s lett a bourgeoisból „borgis”. Mi természetesen hűségesen követtük a né-meteket mindenben, még abban is, ami megokolatlan és neveléses dolog, s így átvettük a „borgisz” szót is.

A partecédula szónak szintén a franciák az őregszülei. A francia „faire-part mortuaire”-ből a német nyomdász kiragadta a „part”-ot, hozzábiggyesztett egy „e” betűt,

majd meg a „zettel” szót, s így lett belőle „partezettel”. A mi partecédula szónk – bár a németektől vettük át – közelebb áll az ere-detihez, mert a cédula szót a francia egy betű híján úgy írja, mint mi (cédule).

Frecskay János most harminchárom esz-tendeje hunyta le örök álmra a szemét. A nyomdászati eszközök, anyagok, fogal-mak mennyisége azóta legalább ötszöröse-re dagadt, s így a mesterszavak megmagyarosításának problémája is hatalmasan megnőtt s megnehezedett. Jóságos tanítómesterem, Pusztai Ferencis ott nyugszik már tizenöt éve a farkasréti temetőben. Nagyszerű magyar-sága, lelkes tanítása otthagya nyomát mind-annyiunk lelkében. Amit ő a Typographia, a Nyomdászok Közölnye, majd a Magyar Nyomdászati Hasábjain megkezdett: folyta-tásra talált a Grafikai Szemlében, a Magyar Nyomdászok Évkönyvében, meg a Grafikai Művészetek Könyvtárában. Ezek a szakiro-dalmi művek a technikai kérdések kibogoz-gatásán kívül mindenkor helyet juttattak a magyar helyesírás és a magyar nyomdá-szati mesterszók problémáját érintő dolgo-zatoknak is. És így a helyes. Hiszen a nyom-dász az ő anyanyelvének a munkása. n.

Ad uenerandum dñm Lászlau prepositū ecclesie hudeñ: pthonotariū apostolicū: necnon uicecāclariū serenissimi regis Matbie ī cronica hūgaroz Andree prefatio.

Vm superiori tempore uenerande dñe in latio uerfarer: uiderēq̄ quāto emolumento ac decori hoim generi hi uiri forēt: q̄ magno pstantes ingēio suā diuinā industra compmēdis libris adhibebant: placuit mihi tam dignū tamq̄ excellens studiū mea pro uirili capessere: ut siquid demū assequi possē: id non in meam dūtaxat: uerū etiam pluriū mortaliū utilitatē conuerterē. Vnde cū dei benignitate p uoto meo aliquatisper profecissem: & ob id rei ad inclytum hungarie regnū tua gratia accersitus uenirem: effemq̄ nō parum ociosus: sūcepī laboremgentem diezq̄ plenū: imprimendū uidelicet croniciū pānonie opus: labore inquā: quē omnibus hungaris gratū atq̄ iocundū fore putauī: quādoquidem: ut quisq̄ natale solum unice diligit: reliquisq̄ orbis terrarum partibus longe anteposit: ita & suoq̄: qualem uitam egerint: quicq̄ uernaticus scire plurimū exoptat: ut siqua preclara memoratuq̄ digna cōspexerit: imitari debeat: siqua uero minus feliciter gesta compererit doctus precauere possit. Sed cum animaduertērem: & diu mecum ipse uolūtārē: cui meam primam in hoc sedulitatē pluribus diebus lucubratā dirigerē: te preter domine mi obseruandissime inuenio neminē. Quippe & tu de me optie meritis es: & sine te suscepi labor neq̄ iniri: neq̄ expleri potuisset. Accipe itaq̄ hoc munusculum nostrum iure quodam tue excellentie dedicādū: ut q̄ uidelicet potissima laboris causa extitit: ipsius quoq̄ operis particeps esse debeat. Et siqua indies maiora excudemus: tuo etiā illustri nomini dedicanda putabimus.

Incipit prima pars cronice de origine hūgaroz: de descensu de scitia in pānoniam: de bellis contra diuerfas nationes habitis: ac de expulsiōe eorū dē & reditu in scitiam.

Nyomdászattörténelmi jelentőségű nyomtatványok. Az első magyarországi nyomtatott könyv, a „Chronica Hungarorum” Karai Lászlóhoz intézett dedikációja. 1473 tavaszán került ki a Rómából jött Hess András budai sajtója alól. A könyv vastag fehér papírosra nyomtatott 67 oldalra terjed, s a magyarok történetét ismerteti a honfoglalástól Mátyás király koráig. Itteni mutatványunk 5-ik sorának élén Hess üresen hagyta a „C” iniciálé helyét, amelyet nyilván vörös színnel kellett volna kifestenie a miniaturnak. A szöveg bevezető mondatainak fordítása a következő: „Tisztelendő László úrnak, a budai egyház prépostjának, apostoli főjegyzőnek, fenséges Mátyás király alkancellárjának. Az elmúlt időkben, tisztelendő úr, tapasztalhattam, hogy azok a nagytehetségű férfiak, akik isteni ügyességűket könyvek nyomtatására használják föl: ezzel az emberiség javát és dicsézt nagy mértékben előmozdíják. Ezért magam is kedvet kaptam, hogy erre a feladatra vállalkozzam, s amennyiben igyekezeteimmel célt érek: az elsajátított ismereteket nemcsak a magam, hanem számos halandók hasznára fordítom. Miután pedig óhajtam teljesülni és némi előmenetelt tettem: a Te meghívásodra a dicső Magyarországra jöttem. Itt nem kevés ideig foglalkozás nélkül voltam, míg végre hosszú időt Igénylő nagy vállalathoz, Magyarország krónikájának kinyomtatásához fogtam. Azt hittem, hogy ezzel minden magyar embernek kedves és örvendeztető munkát végzek. Ugyanis miként szülőföldjédt mindenki legjobban szereti és minden más országnál többre becsüli: szintűgy minden hazafi ösmerni kívánja az életet, melyet ősel egykor folytattak, hogy ily módon emlékezetes jeles tetteiket utánozhassa, ellenben a szerencsétlenségeket, mik őket érték, okulva elkerülhesse. Mikor pedig arról elmélkedném és hosszasan magamban tépelődném, hogy fáradozásaimnak néhány nap előtt befejezett az első eredményét kinek ajánljam: mást nem találtam, mint Téged, tisztelt uram. Néked ugyanis személyem körül nagy érdemeid vannak: a munkát, melyre vállalkoztam, nélküléd sem megkezdeni, sem befejezni nem lettem volna képes. Fogadd tehát ezt a kis ajándékot, mely jogosan megillet. Miután a munkára a legfőbb indító ok voltál: részesülj eredményében. Ha netán később nagyobb könyveket lenne alkalmunk nyomtatni, ezeket szintén majd a Te dicsőséges nevednek fogjuk ajánlani.” Hess Andrásnak ez az ajánló levele az egyetlen olyan forrás eddig, amelyből a budai nyomda keletkezésére és a Chronica Hungarorum megjelenésére vonatkozóan adatokat találunk. Nincs meg benne, hogy ki volt a krónikának az írója. Illetőleg megszerkesztője. Lehet, hogy Turóczi János történetírónk rejtőzködik mögötte, kinek terjedelmesebb magyar krónikája később, 1488-ban, egyszerre két helyt: Augsburgban s Brűnfenben került sajtó alá. Hess András budai nyomdájának második és utolsó terméke valószínűen a „Magni Basilii de Legendis Poetis” című munka volt. Teljes bizonyossággal azonban ez a kérdés még nincsen eldöntve. A munkának kolofonjából következtethető a főntebbi állításnak az igaz volta; ez a kolofon ugyanis így hangzik: „Sic finis libelli Basilii est per A. H.” A rövidítést úgy lát-szik egészen bátran „Andream Hess”-re egészíthetjük ki. Évszám azonban nincs e művön. Épűgy dedikációs levél sincsen benne. Hess András budai működésének 1473 után semmi nyoma. Valószínű, hogy pártolás híján visszament olasz vagy német földre. Ballagi Aladár szerint meglehet, hogy a nyomdát tűzvész pusztította el, s ezért is nem akadt Hessnek utóda.

A berni gépszedői szakiskola

Abban a sokféle szaktanulmányi anyagban, amely a modern nyomdaipar fogalmához fűződik: jelentős helyet foglal el a gépszedők alapos kiképzésének a kérdése. Az új idők mind fokozottabb követelményeket fűznek a szedőgépeken dolgozó munkások készütségéhez, nálunk is, meg a külföldön is. Éppen ezért talán érdekelni fogja olvasóinkat, ha a következőkben kivonatossan ismertetjük a berni gépszedői szakiskola szervezetét és statutumát.

Ez az iskola a svájci nyomdászszövetség, a kantonok és a szakmai egyesületek jelentékeny anyagi támogatását élvezi, s a maga területén a szakmai továbbképzést szolgálja. A svájci gépszedők állásfoglalását az adott viszonyok határozzák meg. „Nem akarhatjuk, mondja az iskola főlvételi szabályzata, hogy az utánunk következő gépszedő kollégáink kiképzés céljából a külföldre legyenek kénytelenek menni. Ez tette szükségessé a gépszedőiskola intézményének életrehívását. Ez a körülmény azonban nem akadályozhatta meg, hogy az illetékesek ne tegyék megfontolás tárgyává, illetőleg lehetetlenné azokat a netáni visszaéléseket, amelyek e paritásos intézmény körül előfordulhatnak és amelyek ennek céljaival ellentétben állnak. Ilyen például az a nyugtalanító körülmény, hogy a gépszedőiskolába magukat felvételtíni szándékozó szaktársak hirdetés útján meghatározott belépési dátummal helyet keresnek a gépszedés kitanulása céljából.

Tudvalévő, hogy a szedőgéphez való élénk vágyakozás mindenkor megvolt és hogy ez kritikus időkben még fokozódni is szokott. Ez leginkább azért van, mert a kéziszedő kollégák nincsenek kellően tájékozva a gépszedéssel összefüggő követelményeket illetőleg és ezért túlzott reményekben ringatják magukat. Ez azzal a hátránnyal jár, hogy kéziszedői minőségben való tökéletesítésüket elhanyagolják, ami viszont a metőri, korrektori, faktori, üzemevezetői állás felé való előhaladásukat illuzóriussá teszi. Aki arra határozza el magát, hogy gépszedő legyen, annak meg kell elégednie a szedőgép tasztere mellett szerzendő kétes babérokkal.

1939 elején a Linotypeon s Intertypeon gépszedővé való kiképzésre vonatkozólag új szabályzat lépett életbe, amely a „Schweizer Buchdruckzeitung” 1939. évi 5. számának erre vonatkozó közleménye szerint a következőképpen szól:

1. A gépszedők előképzésére a svájci nyomdászegyesület és a svájci nyomdászszövetség által Bernben létesített gépszedőiskolában egéssznapi bevezető tanfolyamok tartatnak, amelyek alapos oktatást nyújtanak az összes gépszedéstechnikai szakokban.

2. A tanfolyamok ellenőrzését egy paritásos bizottság gyakorolja, amelybe mindig egyik szerződő fél három tagot választ. Ez a bizottság dönt a tanulóknak a bevezető tanfolyamra való felvételéről.

3. A bevezető tanfolyam hat hétig tart. A gépszedők számára meghatározott tanulási időnek többi részét egy árszabályhú nyomdában kell kitölteni.

4. Azok a segítők, akik bevezető tanfolyamot akarnak elvégezni, kötelesek bizonyítékot szolgáltatni aziránt, hogy a tanfolyam elvégzése után a gépszedői tanulóidejük hátralévő részét (hét hetet) egy árszabályhú nyomdában kitölthetik.

5. Annak a segítőknek, akit főnöke bevezető tanfolyamra utal, kártérítésre van joga. Ennek a kártérítésnek a mértékét a főnök és a segéd együttesen állapítják meg.

6. A tanfolyamokra elsősorban a szerződő felek tagjai vétetnek fel. Ezek tandíjat nem fizetnek. A költségötöbbltet a szerződő felek egyenlő részben fedezik. Ha a tanulók vagy ezek főnökei nem tartoznak a szerződő felek közé, akkor 200 frank tandíjat kötelesek fizetni.

7. A tanfolyamon résztvevők kötelesek saját érdekükben az oktató utasításainak engedelmeskedni és a megállapított munkaidőt pontosan betartani.

8. Azok a tanulók, akik a gépszedői foglalkozásra alkalmatlanoknak bizonyulnak, vagy nem tartanak fegyelmet, két hét mulatán a tanfolyam további látogatásától eltilthatók. Az erre vonatkozó határozatot a tanfolyamvezető indítványára a felügyelőbizottságnak kell meghoznia.

9. A tanuló a bevezető tanfolyam elvégzése után az elméleti és gyakorlati gépismeretből, valamint a szedésteljesítményből a berni paritásos vizsgáztató bizottság előtt vizsgát tartozik tenni. Ez a vizsga azonban nem mentesíti a tanulót a végleges vizsga letételétől.

10. A tanfolyam elvégzése és a vizsga letétele után a tanulóknak egy erre vonatkozó bizonylat fog kiszolgáltatni.

11. Az, aki a tanfolyamon jelentkezik, tartozik a felvételi kérvényminta szerinti kérelmet – annak a cégnek a nyilatkozatával ellátva, amelynél a gépszedővé való kiképzést bevégezheti – benyújtani.

12. A belépési terminusok pontosan a felvételi kérvények beérkezési keltének sor-

rendje szerint fognak megállapítani. Azok a segítők, akik tanulási idejük alatt tanuságot tettek arról, hogy mint kiváló gépszedők biztosan meg fogják állni a helyüket, előnyben részesíttetnek.

Egy cég évenként egy szedőnél többet nem képezthet ki gépszedővé. E szabálytól való eltérésnek csak abban az esetben lehet helye, ha a tanfolyamra jelentkezés nem ölt nagyobb arányokat. László D.

A betűszedő mint fémmunkás...

Szép szakmánknak egyre gyorsabb iramban való mechanizálódása folytán – habölle a szellemet, a gondolatot kikapcsoljuk – mindinkább igényt tarthatunk a címben szereplő titulusra. Ebben nincs semmi lebecsülni való értelem: a fémmunkás munkája sem minden esetben holt, szellem nélküli való produktum, mert ha úgy alkalomadtán megállunk mondjuk egy szépművű modern vasesztergapad előtt, elmélyülhetünk az osztófej majdnem titokzatos szellemességében, vagy ha a kezünk ügyébe akad például egy briliánsan kidolgozott tolómérce vagy mikrométer: aki csak egy kicsit is konyít a dologhoz, méltán elcsodálkozhatik a fémmunkás alkotásán. S még az is eszünkbe juthat: nem-e szebb mesterség ez, mint a mienk?...

Tömöntő és betűöntő szaktársainkat bátran a fémmunkások kategóriájába sorozhatjuk, mert ők csakugyan a fém megmunkálásával foglalkoznak; gépmester kollégáinknak is mind gyakrabban van szükségük arra, hogy fémmunkás-szerszámot használjanak s csak előnyös lehet nekik a minél szélesebb körű technikai ismeret; – nagyjából-egésében áll ez gépszedő szaktársainkra is.

De mi a helyzet a kéziszedőknél, különösképpen a merkantilis-, hirdetés- és mester-szedőknél, akiknek mindgyakrabban olyan problémákat kell megoldaniok, melyeknél nem nélkülözhetik a fémmunkás szerszámait?

Valamikor a följobbvaló időkben, ha a betűszedő belépett egy officinába, kapott egy viharvert sorjáztót, amibe halálos kín volt szedni (ugyan ez még ma sem ritkaság), elővette egyetlen saját szerszámát, az árat és elkezdett dolgozni... de ha véletlenül csipesz is volt neki, azt a többiek megmosolyogták...

Ma más a helyzet és ennyi szerszám már csak azoknak elég, akik sort vagy táblázatot

szednek (de ezek száma a gép közbelépése óta egyre fogy), s a merkantilís-, reklámos- és mesterszedés területén, ahol mindig más és más feladatok elé állunk, ahol vérsni, fűrnifarangni kell: polgárjogot nyertek a fémmunkás szerszámjai, melyek használata által többé-kevésbé fémmunkásokká is leszünk – már ki-ki hogyan tud bánni velük!

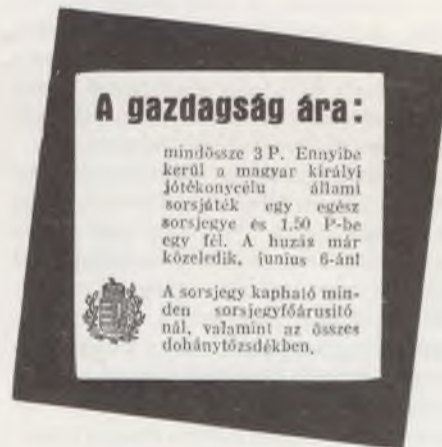
Ehhez bizony egy kis anyagismeret, jó szerszám és megfelelő gyakorlat kell. Gondolkozott-e már közülünk valaki azon, hogy például a bádogos miért használ fakalapácsolat és a szedőgép-szerelő a matricák egyengetésekor vörösrézről valót? Ezek szerepe a fémek és anyagok különböző keménységének egymáshoz viszonyított viszonyán alapszik. Jó tudni, hogy a nálunk leggyakrabban megmunkálható anyagok: linoleum, fa, ólom, cink, réz stb. fölmenő fokozatban különböző keménységűek; hogy mi a különbség öntöttvas, lágyvas és acél között; hogy a kemény anyagokat csak még keményebb szerszámmal lehet megmunkálni; hogy az igen kemény anyagokat, mint az edzett acél is, amit a reszelő már nem fog, csak még keményebb karborundum-allundum-szemcsékből égetett gyorsforgású korongokon köszörülük. Ezért árunkat, vérszűnket soha se élesítsük reszelővel, mert tönkretesszük a reszelőnket; azokat köszörüljük, fenjük, de akkor is gyakran kell lehűteni, mert különben kilágyul és hasznavehetetlenné válik.

Ólom megmunkálásakor bosszantó jelenség az, amikor a reszelő fogai ólomforgácsokkal tömítődnek és ilyenkor a reszelő természetesen nem hord. Ezt némileg úgy kerülhetjük el, ha kétféle reszelőt használunk: a megmunkálható határvonal közeléig gorombát s csak azután finomabb fogazatút, s tiszta reszelőnket előbb faszénnel, krétával vagy gipszporral tömítjük és lassúbb tempóval reszelünk, hogy az ólom ne melegedhessen föl nagyon a reszelő alatt. Betömődött reszelőnket úgy takaríthatjuk ki legeredményesebben, ha elhasznált rézléniával tologatjuk ki a reszelő keresztirányában, amikor is a reszelő fogainak megfelelő, fésűszerű állandó tisztító-szerszámot nyerünk. Ha fűrni, fűrészelni kell: szappannal vagy faggyúval segítsünk.

Leírok itt két egyszerűbb s egy nehezebb esetet, amikor jó szolgálatot tesz a szerszám, ha bánni is tudunk vele.

Leggyakoribb eset, hogy ékezetet kell a betűre szedni. Ahol nem nagy a rend (sajnos, ilyen nyomda is akad!), bizony a szedő kettőt sem talál egyformát s míg keresgél s ha véletlenül talál, csak nagy kinnal és időpazarlással sikerül ahogy-úgy a pontos helyre beállítania. Ilyenkor sokkal

egyszerűbben érünk célhoz, ha a sor szélességére vágott megfelelő vastagságú ólomléniát illesztünk a sor fölé, kés- vagy árhegygyel enyhe nyomással megjelöljük a lénián az ékezet helyét és alakját s aztán kiemelve, vékonyabb léniánál késsel és ollóval, vastagabbnál pedig fémfűrészszel vagy reszelővel távolítjuk el a felesleges részeket. Az ilyen ékezet tökéletes, mert se le nem törhet, egy darabból lévén, nem pottyán ki, nem

csúszhat el a betű fölött, s jóval rövidebb idő alatt is kész, mint ha szedtük volna.

Az sem ritkaság, hogy LY-t, LT-t, TA-t vagy VA-t a sor kiegyengetése végett, vagy mert szorult a sor, össze kell vágnunk. Nem egyszer láttam már ilyen betűket s legtöbbször megállapíthattam róluk, hogy az illetőnek, aki azokat összefaragta, nem sokat járt reszelő a kezében, úgyhogy e betűket más szó más helyén aztán már nem is igen lehetett használni. Hogyan kell tehát összevágnunk a betűket, hogy más esetben is jól használhassuk? Úgy, hogy előbb mindkét betű oldalára egyenletesen rákarcoljuk azt a határt, amennyit a betű törzséből eltávolítani szükséges, aztán nemez vagy vastag papiros közé illesztve, satuba fogjuk, s lapos, nyeles fémfűrészszel – vigyázva, hogy a betű képét meg ne sértsük – a két karcolás nyomán merőlegesen bevágva, eltávolítjuk a felesleges részt, majd finom reszelővel utána-csiszoljuk addig, míg a két betű tökéletesen egymásba illik. Mindez kevés szerszámismerettel pillanatok alatt megy, jó munkát végeztünk és a betű használható állapotban marad.

Ritkábban előfordul, de már gyakorlottabb felkészültséget igénylő eset például (itt rotációssal, stereotípiával fölszerelt lapnyomdára gondolok), ha a hirdetés-szedőhöz, mondjuk lapzártá előtt másfél órával, befut egy olyan, vagy ahhoz hasonló megoldású hirdetés, mint aminőt fönt látunk. A megrendelő vázlatot vagy más nyomdából

származó minta-levonatot ad ilyenkor s a reklámhatás okából ragaszkodik a megadott formához, de keretet, vagy arról matricát rendszerint elfelejt küldeni. Mondjuk délelőtt 10 óra van, délben a lapnak az uccán kell lennie; a lapnak a hirdetés pénzt jelent: ennek meg kell jelennie! A tömöntők, akik esetleg a keretet megcsinálnák, mással vannak elfoglalva; nincs sok tétovázni való idő: elő a szerszámokkal! Milyen jó ilyenkor, ha megfelelő szerszámunk és gyakorlatunk van; a mai hirdetés-szedőnek már nem illik azt mondania: „Ezt nem tudom megcsinálni.” Neki minden eshetőségre föl kell készülnie lennie. Az ilyen esetekre tartalékol magának cicerós tónus-lemezt. Ebből fémfűrészszel levágja a megfelelő darabot (hogy a keret ésszedés kb. egyszerre legyen kész, a szöveget géppel s egy segítséggel kiszedeti), pontos méretre, derékszögben meggyalulja, aztán a szövegrész mezejének megfelelő nagyságú kartónlapot vág, s azt negatív helyzetben ráillesztve, a kartónlap szélein belékarcol a lemezbe, miáltal megkapta a kivágandó rész pontos határát. A kivágás műveletét legegyszerűbben úgy hajthatjuk végre, ha a kivágandó rész egyik sarkába „amerikánerrel” lyukat fűrünk, amelyen keresztül beilleszthetjük a fémfűrészszel s azzal a karcolás belső határát követve, vigyázva kifűrészseljük. De ha nincs fémfűrészszelünk, úgy is megoldhatjuk a dolgot, hogy a karcoláson belül sűrűn egymás mellé lyukat fűrünk s miután a fúrással körülértünk, a lyukak falát vésővel átszakítjuk s a még ottmaradt felesleges részt mindkét esetben reszelővel eltávolítjuk. Most vagy a szedésről külön cicerós lemezt öntetünk és beállítjuk a térszökre alapozott keretbe, vagy az eredeti szedést körülfogó térszökre állítjuk be a keretet s az egészről készülni lehet egy darabból öntvény. Így jól megoldottuk feladatunkat s kevés szerszámismerettel, ha a szedéshez segítségnünk van, nem tart tovább 30–35 percnél.

Tehát nem árt, ha gyűjtjük a szerszámokat és szerszámismeretre teszünk szert, mert a merkantilís-, reklámos- és mesterszedőnek mind sűrűbben adódik olyan problémája, melyeket gyorsabban és tökéletesebben csak fémmunkás-szerszámokkal oldhat meg. Forgassuk szabad időinkben a technikai alapismereteket tárgyaló könyveket, alkalomadtán foglalkozzunk a szerszámokkal, mert azok csak gyakorlattal kéznek engedelmeskednek. S minél szélesebbkörű ismeretre és gyakorlatra teszünk szert, annál használhatóbbakká válunk; – s ahol érdeme szerint megbecsülik a jobb munkást, különb fizetést lehet elérni, s talán biztosabb is a kondíció... Bezdáni Ferenc.

Az önköltségszámítás alapelemei

A nyomdászvilág legutolsó nemzetközi oktatásügyi kongresszusán – Erfurtban 1931-ben – a sok egyéb szakkulturális megbeszélés mellett másfél napig vitatkoztak a különböző országok küldöttei azon, hogy kell-e s milyen mértékben kell a nyomdászmunkának olyan tanulmányokkal foglalkoznia, amelyek iparunk üzempolitikai és kereskedelmi ágazatait ölelik föl, s amelyeket mi – ez ismeretanyag legfontosabb és legbonyolódalmasabb részéről – röviden „kalkuláció” néven szoktunk összefoglalni. A kongresszus egyértelműen a mellett foglalt állást, hogy a kalkuláció az összes továbbképző kurzusokon a legszélesebb mederben és a legalaposabban tanítandó, mert mint az akkoriban megejtett körkérdésekre adott feleletek is bizonyították: a nyomdász-mesterek jórésze is meglehetősen tájékozatlan a kalkulációs munka némely területén, így például az önköltségeinek kiszámítása dolgában is. Pedig nemcsak a nyomdaiparra, de általában az összes termelési ágazatokra érvényes az a megállapítás, hogy a helyes kalkulációnak alapja a helyesen vezetett önköltségszámítás. Az önköltségszámítás az a szilárd alap, melyen a kivitelezendő munkák árkalkulációja felépíthető.

Elsősorban tisztázzuk a fogalmakat. Mi az árkalkuláció? A nyomdászban árszámítás vagy egyszerűen kalkuláció alatt valamely munka eladási árának olyan kiszámítását értjük, melynek összegében a munka előállítására során felmerülő összes költségek és ezenkívül a szokásos százalékarányú haszon is bennfoglaltatnak.

A G. Sz.-ben megjelent eddigi kalkulációs ismertetéseinkből kitűnik, hogy az egyes munkák kalkulációját a teljesítményegységeknek (1000 „n”, 1 órai szedés, 1000 nyomtatás stb.) előre megállapított eladási árai alapján állítottuk össze. Az önköltségszámítás ismertetésével most az a célunk, hogy megvilágítsuk, miképpen jönnek létre a kalkulációhoz szükséges teljesítményegységek eladási árai.

Mi az önköltségszámítás? Erre a kérdésre egyszerűen így is válaszolhatunk: Az önköltségszámítás olyan feladat, mely az előállításnál felmerülő közvetlen és közvetett termelési és ügykezelési költségek kiszámításával foglalkozik.

Nem árthat, ha üzemtudományos szempontból közeledünk az önköltségszámítás kérdéséhez. Az egyik ilyen megállapítás az önköltség kiszámítását a következőképpen

határozza meg: „Az önköltségszámítás általános célja az, hogy megállapítsa: valamely gazdasági teljesítmény elérése végett milyen értékű javak kerültek felhasználásra. Az üzem célja, hogy a gazdasági teljesítményeket minél gazdaságosabban elvégezze. Mivel pedig a gazdasági teljesítmények csak javak ráfordításával érhetők el, természetesen azon kell lenni, hogy az elhasznált javakkal szemben az előállított javak nagyobb értéket képviseljenek. A kész termékből kiindulva, a termelési folyamatot visszafelé nézve, lépcsőzetes esés mutatkozik. Ezt a lépcsőszerű értékesítést a közbeeső egyes teljesítmények kiszámításának alapján követni: az önköltségszámítás feladata.”

Az önköltségszámítás szükségességében kételkedve, azt lehetne közbevetni, hogy ez általában véve fölösleges, mert hiszen az illetékes fórumok mindig gondoskodtak közösen alkalmazandó egységes munkavállalási tarifa kidolgozásáról. Tényleg, azelőtt a Főnökegyesület szokta a kalkuláció alapjául szolgáló teljesítményegységek árait tarifa keretében megállapítani, legutóbb pedig az Ipartestület állította össze a nyomtatványvállalást szabályozó irányárakat.

Mégsem volna helyes az üzemi önköltségszámítástól eltekinteni. Az egységesített tarifális árak ugyanis csak minimális átlagárak, melyek a különböző nagyságú és teljesítő-képességű üzemek számításainak egybevetése útján keletkeznek. Ezért már az ellenőrzés szempontjából is szükséges a házi önköltségszámítás kidolgozása. Ezáltal megtudjuk, hogy a házilag kidolgozott árak alacsonyabbak vagy magasabbak-e a tarifális áraknál. Megtudjuk még, vajjon a tarifális árak az egyes üzemosztályok költségeinek megfelelnek-e, továbbá azt is, hogy dacára a kimutatható haszonnak: az egyes osztályok nem dolgoznak-e veszteséggel, melyet viszont a más osztályoknál mutatkozó túlságosan magas haszon egyenlít ki. Ezekre és más hasonló fontos kérdésekre csak az önköltségszámítás adja meg a világos és határozott választ. Az önköltségszámítás nyilvántartja az összes termelési adatokat, azokat számszerűen csoportosítja, értékeli és ezáltal az üzemi termelés mikéntjéről teljes és pontos felvilágosítást nyújt.

Mindezeknek a fontos feladatoknak elvégzéséhez szükséges, hogy az önköltségszámítás a költségeket messzemenően részletezze és rendszeresen csoportosítsa.

Számítva a kalkulációs ismeretek iránt kitaróan érdeklődő szaktársak ügyszere-tetére, nem riadunk vissza azoktól a nehézségektől, melyekkel az önköltségszámítás rendszerének megismerése együttjár. Az az

út, amelynek során megismerkedünk az önköltségszámítás rejtelmével, egyben elvezet a nyomdai termelés valamennyi részletének vizsgálatán keresztül arra a magaslatra, ahonnan szakmánkról összefoglaló értelmű áttekintést nyerünk és látókörünket hasznos szakismeretekkel kiszélesíthetjük.

Az önköltségszámításnak, mely az adatok, feljegyzések és számok tömegével dolgozik, rendszeresítésre, csoportosításra van szüksége, hogy célkitűzésének megfelelő-hessen. Az alapos önköltségszámítás a legszokásosabb séma szerint három főrészből áll: 1. a költségfajták, 2. a költséghelyek, 3. a költségviselők számításából.

Mit jelentenek ezek az elnevezések külön-külön? A költségfajták számítása a vállalatnál előforduló valamennyi költséget föl-jegyzi és azokat jellegük, fajtájuk szerint – anyag, bér, a rezszi fogalma alá eső költségek stb. – osztályozza. Ezáltal áttekintést nyerünk a költségek összetételéről és módunkban áll a különböző időszakok fontosabb költségfajtáinak összegét egymással összehasonlítani és az esetleges hullámzásokot megállapítani.

Azonban a költségfajták csoportosítása nem nyújthat tiszta képet arról, hogy az egyes osztályokban hogyan alakulnak a költségtételek. Az egyes osztályok helyzet-képének megítéléséhez ezért egy másfajta számítás szükséges. Ez pedig a költséghely-számítás, mely az egyes üzemosztályokat külön költséghelyenként kezeli. Ennek a számításnak feladata, hogy mindazokat a költségeket, melyek bizonyos üzemosztályon vagy bizonyos meghatározott cél érde-kében előadódhatnak, összegyűjtse és a telje-sítményekkel összehasonlítsa. Amíg a költ-ségfajtáknak számítása az egész vállalatra kiterjedő, addig a költséghelyek számítása viszont azt tartja nyilván, hogy az egyes üzemosztályokon, vagy az üzemosztályokon belüli különböző helyeken milyen tényleges költségek fordulnak elő. Vagyis a költség-fajtákat felosztja az üzemnek a különböző helyeire, amely költséghely jelenthet egy egész üzemosztályt, de épűgy jelenthet egyetlen egy gépet, vagy valamely osztály-nak csupán egy részét, például a szedő-osztályban az akcidens munkák csoportját.

Végül a költségviselőkre vonatkozó szá-mításnak az a feladata, hogy a költségeket az úgynevezett költségviselőkre felossza, mert hiszen minden további magyarázat nélkül is nyilvánvaló, hogy az előállított terméknek kell viselnie az előállítás közben előadódó összes költségeket. E számításban nyilvánul meg az önköltségszámítás tulaj-donképi föladata. Székely A. II.

Feri

CIPŐKÜLÖNLEGESSÉGEK

PESTEN MÁR RÉG KOZISMERTEK

JOJJON NÉZZE MEG AZ ÚJ FAZÓNT

BUDAPEST VIII, NÉPSZÍNHÁZ U. 8

BÍRÓ FERENC

Tervezte Sztraka Zoltán, véste Heckel József.

a

ANTALFI ADORJÁN TÖLTŐTOLLSZAKÜZLET KFT.
BUDAPEST VIII, NÉPSZÍNHÁZ U. 8
TEL.: 342-517

Tervezte Sztraka Zoltán, véste Höchst Pál.

Tomka

Károly

K

SPORT- ÉS JÁTÉKÁRU SZAKÜZLETE BUDAPEST VIII, ÓR UCCA 38

Tervezte Barank J. György.

KALAPSZALÓN
RUHASZALÓN
BUDAPEST XIV,
CSÓSZ UCCA 1
TELEFÓN: 123-456

Tervezte és ólomba véste Kurcsics Ernő.

IMRI

BOROZÓ ÉS SÖRÖZŐ

RIZLING ..... 60.—

LEÁNYKA ..... 70.—

MUSKOTÁLY .. 70.—

Ó-RIZLING ..... 80.—

CSEMEGE ..... 80.—

S Ö R Á R A K

VILÁGOS ..... 44.—

BARNA ..... 50.—

CSALÁDI ..... 90.—

KIS Ű. CSALÁDI 50.—

BUDAPEST VI, NAGYMEZŐ UCCA 6. SZ.

Tervezte és ólomba véste Kurcsics Ernő.

ANTAL ÉPÍTÉSZETI IRODA

VIII, NÉPSZÍNHÁZ UCCA 37. SZ. TELEFÓNSZÁM: 197-346

Tervezte Buják László.

BUDAPEST, 19

RUMBOLDI **J**ÓZSEF

ELSŐ PESTI MŰBÚTORGYÁR RT.

VII, ERZSÉBET KÖRÚT 27

TELEFÓN: 253-814

Tervezte Lengyel József II.

LÁNG PÉTER

BUDAPEST VI, NAGYMEZŐ UCCA 93. SZÁM

Nagyságos Asszonyom! Van szerencsém tudomására hozni, hogy üzletemet 1939 március 15-től áthelyeztem VI, Nagymező ucca 93. szám alá. Új üzlethelyiségem jóval nagyobb helyiség s így raktáramat kibővítettem és a legújabb párizsi divatú anyagokból kiárusítást tartok. Kérem Nagyságos Asszonyomat, hogy üzletemet megtekinteni szíveskedjék és felhívom becses figyelmét azokra a most érkezett csodaszép francia műselymekre, amelyeket Budapesten egyedül én árusítok. Fínom magyar műselymeket is ajánlok becses figyelmébe és biztosan számítok látogatására. Kiváló tisztelettel

L Á N G P É T E R D I V A T Á R U H Á Z A

FEHÉR VÁSÁR MÁJ. 8

Tervezte Steinberger Béla.

Budapest, 19.....

Étrend

KELVIRÁG-LEVES, RAGÚ-LEVES

SONKÁS OMELETTE, PISKÓTÁK

BORJÚSZELETEK, SERTÉSSŰLTEK

KÖRÍTÉSEK ÉS VEGYES SALÁTÁK

CSOKOLÁDÉS TORTÁK, KRÉMEK

DÉLIGYÜMÖLCSÖK, EPERKRÉM

FEKETEKÁVÉ, CSOKOLÁDÉKÁVÉ

Erdélyi étterem

Tervezte Steinberger Béla.

Étrend

Kelvirág-leves, ragú-leves

Sonkás omelette

Borjúszelet, sertéssült

Körítések, vegyes salátafélék

Csokoládés krémcsókók

Déligyümölcs, eper

Feketekávé

Erdélyi étterem

Tervezte és ólomba véste Erdélyi Sándor.

MODERN HALÓK ES EBEDLŐK, DIVATOS KOMBINÁLT
SZOBABUTOROK, LEGUJABB ELŐSZOBA- ES KONYHA-
BERENDEZÉSEK ÁLLANDÓAN RAKTÁRON VANNAK.
TEKINTSE MEG OLCsó ÁRAIMAT! RESZLETYASÁRLÁS
ELÖNYÖS FIZETÉSI FELTÉTELEK MELLETT. REGI ES
KOPOTT BUTOROKAT BECSERELEM, MODERNIZÁLOK

Bélafalvy János bútorgyára Budapest VII, Dob uccsa 28.

Tervezte Sztraka Zoltán.
Ólomba véste Kurcsics Ernő.

vándor

A LEGMODERNEBB SZABÁSÚ ESTÉLYI, UCCAI ÉS SPORTRUHÁK, SZÖVETEK NAGY RAKTÁRON. BUDAPEST VII, WESSELÉNYI UCCA 24

Tervezte Sztraka Zoltán.
Ólomba véste Stenczel Ferenc.

TAKÁCS OTTÓ

TUDOMÁNYOS ÉS ELEKTROMOS
MÉRŐMŰSZEREK GYÁRI LERAKATA

BUDAPEST VIII, BAROSS TÉR 3. TELEFÓN: 137-562 / ANYAGVIZSGÁLÓ GÉPEK ÉS MŰSZEREK

BUDAPEST, 1939

Tervezte Ifj. Sütő László.

KÖTÖTT KOSZTÜMÖK ÉS
RUHAK, BLÜZOK, PULLO-
VEREK, FÜRDŐRUHÁK,
KOMPLEK, PIZSAMÁK
ES KÖTÖTTARUKÜLÖNLE-
GESSEGEK. VÁSZNÁK ÉS
FEHÉRNEMŰEK. ASZTAL-
NEMŰ, AGYNEMŰ, TÖRÜL-
KÖZÖK ÉS ZSEBKENDŐK.
FÉRFI ÉS NŐI FEHÉR-
NEMŰEK. MENYASSZONYI
KELENGYEKÜLÖNLEGES-
SÉGEK ÉS BABYVÁSZNÁK
ÓRIÁSI VALASZTEKBAN

TÚRÓCI IMRE

DIVATÁRUHÁZA

BUDAPEST VI, Ó UCCA 12

Tervezte Sztraka Zoltán.

Tervezte Sztraka Zoltán. Ólomba véste Heckel József.

NADÁMFI

A LEGSZEBB ÉS LEG-
MODERNEBB CIPŐIM
ELSŐRANGÚ ANYAG-
BÓL KÉSZÜLNEK. AZ
ÉRZÉKENY LÁBAKRA
A KITÜNŐEN BEVÁLT
GYÓGYCIPŐIMRE A T.
VEVŐIM FIGYELMÉT
EZÚTON IS FELHÍVOM.
PONTOS SZÁLLÍTÁS!
FIÓKÜZLET NINGSEN!
KISPEST

BÁTHORY U. 16.

Tervezte Sztraka Zoltán.
Ólomba véste Höchst Pál.

festmények,
metszetek, ézkarok,
műtárgyak,

kerámiák, fatárgyak,
antik bronz- és márvány-
szobrok, műbútorok

KERÁMIA

műkereskedő

DR BARNABAS SANDOR PAL

BUDAPEST IV., PETŐFI SÁNDOR UCCA 22-24.

Tervezte és ólomba véste Sztraka Zoltán.

Magy betű — kis betű

Helyesírási cikkelyeim során elérkeztem ahhoz a fejezethez, amelyben arról kell beszélni, hogy mit szedjünk nagy kezdőbetűvel és milyen szót kicsivel. Mert ezen a téren is gyakran találkozunk a bizonytalansággal, amely a magyar nyelv más területén is lépten-nyomon felbukkan munkánk között. Pedig olyan egyszerűnek látszik a szabály, hogy minden írásunkat nagy betűvel kezdjük, a személyi és földrajzi tulajdonneveket, a csillagászati elnevezéseket, intézetek, testületek, vállalatok címeit, levélben a megszólításokat nagy kezdőbetűvel kell kezdenünk. Azt is tudja mindenki, hogy pont után nagy betűvel kezdjük a következő szót.

Ez a szabály azonban nem olyan egyszerű, amilyennek látszik, éppen ezért nézzük meg közelebbről a kérdést. Hiszen más nyelvekben is felmerülnek hasonló nehézségek. Például a német nyelvben sem elég tudnunk, hogy valamennyi főnevet naggyal kell szedni, amikor sokan azt is csak nehezen tudják a német nyelvben megállapítani, tulajdonképpen főnév-e vagy nem a kérdéses szó. Vannak ugyanis főnévi rangra emelt igék, jelzők és mellénevek. Jó német legyen a talpán, aki itt megállja a helyét. Az angol nyelvben sokszor szinte ötletszerűen hol az egyik, hol a másik szót látjuk nagy kezdőbetűvel, különösen a címekben, noha az angolok a magyar nyelvhez hasonlóan a rendes főneveket kis betűvel írják. Hasonló a helyzet a francia, olasz és egyéb latin meg a szláv nyelvek terén.

De maradjunk csak egyelőre a magyar nyelvénél.

A magyar nyelvben is sokszor kívánja az író, hogy egyes szavakat nagy betűvel kezdjünk, amelyeket egyébként kicsivel kellene szednünk. Ilyenek a költői nyelvezetben használt megszégyesített főnevek: a Hit, a Haza, az Eszme, a Végzet, az Ember, a Gondolat stb. A szedő, korrektor már a szöveg egyéb részeiből is kiérzi, hogy itt magas szárnyalású írásról van szó és nem az író tévedéséről. Vagy a mesékben szereplő megszégyesített főnevek: a Nap és Szél úrfi, Tél apó, az Igazság és Hamisság, a Gyöngyvirág, a Tücsök és a Hangya, a Gólya és a Béka és így tovább.

A hirdetésekben sokszor találkozunk olyan esetekkel, amikor a hirdető azzal akarja kiemelni az egyes szavakat, hogy nagy kezdőbetűvel írja őket. Pl: Cikkünk Olcsó áraitól meggyőződhet, Mosható Voál anyagaink, elsőrendű Cipőraktárunk stb. Ilyenkor rendszerint azzal elégtételt ki a hirdetőt, ha jó

nagy betűből, feltűnő kövér fajtából szedjük ezeket a szavakat. Természetesen vannak megrendelők, akik ragaszkodnak a maguk csinálta magyar helyesíráshoz, ezért látunk a hirdetésekben annyi magyartalanul megszerkesztett mondatot és helytelenül írt szót. Az áruházak és az értelmes kereskedők azonban a nyomdára bízzák hirdetéseik helyesírását. Szedjük tehát ezeket helyesen.

Naggyal szedjük a földrajzi neveket és fogalmakat, pl: az Alföld, a Felvidék, a Bánát, a Bácska, a Balkán, Észak-Afrika, Dél-India, Észak-Amerika, de Északamerikai Egyesült Államok, Északi sark, Északi tenger, Déli sark, Déli tenger (az Akadémia Déli-sarkot, Déli-tengert, Északi-sarkot, Északi-tengert ír elő), Kelet-Poroszország, Nyugat-Magyarország stb. A folyók, hegyek, városok, uccák, országok, tengerek, tavak és megyék neveit mindenki tudja, hogy nagy kezdőbetűvel kell szedni, de az ezekből képzett melléneveket már nem mindenki írja és szedi helyesen. Sokszor látjuk így: Balaton-melléki, Dunaparti, Király-uccai, Dohány-uccai, Vas-megyei, Földközi-tengeri, Atlanti-óceáni stb. Helyesen ezeket és a hasonló melléneveket így kell szednünk: balatonmelléki, dunaparti, duna-tiszai, tiszántúli, vasmegyei, borsodvármegyei, földközitengeri flotta, atlantióceáni légáramlat, királyuccai, dob-uccai, vagy az akadémiai helyesírás szerint: királyutcai, nefejejsutcai, vármegyei-utcai stb.

A személy- és családnevek után elnevezett uccák, terek, utak melléknévi alakjukban is megtartják nagy kezdőbetűjüket: Ferenc József rakparti, Andrássy úti, Eötvös téri, Petőfi uccai, vagyis az akadémiai helyesírás szerint: Andrássy-úti, Ferenc József-rakparti, Eötvös-téri, Petőfi-utcai és így tovább.

A kerületek, szigetek, hegyek neveit egy szóba kis kezdőbetűvel szedjük melléknévi alakjukban: ferencvárosi, magdolnavárosi, szentimrevárosi, erzsébetvárosi, jánoshegyi kilátó, margitszigeti, gellérthegyi stb.

Nagy kezdőbetűvel kell szedni az intézetek, vállalatok, színházak, könyvek, lapok és az egyesületek ma annyira divatos rövidített címeit is, ez utóbbiaknak gyakran minden betűjét: Angol-Magyar Bank, Budapesti Fiúárvaház, a Pálosok rendje, a Ferenciek rendje, a Nemzeti Színház, az Egyetemi Nyomda, Magyar-Német Szótár, Műegyetem, Első Magyar Biztosító Intézet, Zeneművészeti Főiskola stb.

Levelekben, beadványokban, kérvényekben a megszólításokat, amennyiszer csak előfordulnak, mindannyiszor nagy kezdőbetűvel szedjük: Tekintetes Adóhivatal, Előljáróság, Székesfőváros Tanácsa, Tisztelt

Uram, Uraságod, Nagyságod, Méltóságod, Kegyelmes Úr, Ön, Kegyed stb. De csak megszólításokban. Egyebekben: adóhivatal, előljáróság, tanács stb.

Sokszor látjuk, hogy regényekben, elbeszélésekben, riportokban az ön szót naggyal szedik. Ez hiba. Párbeszédekben kis ő-vel szedjük ezt a szót. Pl:

– Ügy látszik, ön megfedekezik valamiről.

– Mit szól ön ehhez?

Csillagászati művekben a bolygók neveit naggyal szedjük: Bika, Kaszás, Kos, Mars, Venus, Hold, Nap, Föld stb. Egészen más, ha a költő arról ír, hogy a holdat nézi, vagy a nap forrón tűz le, avagy a föld termékeny.

Isten nevét naggyal szedjük, épígy az Örökkévaló, a Mindenható, a Megváltó, az Úr, a Gondviselés stb. A mitológiai isteneiket kis i-vel szedjük: a szépség istennője, a kereskedők istene, a félistenek; összetételekben is kicsiny: istenadta, istenfélő, istenhozzád, istenkáromlás, istenmentsen! isten háta mögötti falu stb.

Kis betűvel kezdjük a személynevekből eredő elvek, eszmék, stílusok stb. gyűjtőszavait, mint: biedermeier-bútor, wagneri zene, kossuthi eszmék, marxista elvek, shakespeare-i drámák, voltaire-i gondolatok, petőfies népi költemények, ibseni problémák, garibaldisták, karlisták, krózusok, pálosok, ferencesek; idegen városok melléknévi alakjait: aix-les-bains-i, versailles-i, trouville-i, bordeaux-i, le-bourget-i, newcastle-i. Ez utóbbiak melléknévi i-je elé azért teszünk divízt, mert ezeknek a városoknak utolsó betűjét vagy betűit nem ejtik ki. (Kiejtésük: ekszlebéni, verszájji, truvijji, bordói, nyúkászli stb.) A melléknévi i előtt kötőjel nélkül szedjük azokat, amelyeknek írása és kiejtése egyezik: buenos-airesi, rio-de-janeirói, szaloniki, washingtoni, milánói, londoni, párizsi, lipcsei, brüsszeli, antwerpeni, newyorki stb. Hiba ezeket így szedni: Rio-de-Janeiro-i, Buenos-Aires-i, Aix-les-Bains-i, Le-Bourget-i.

Amiként a biedermeier szó, a technikusok és orvosok találmányai, fölfedezései is kis betűvel szedendők, ha nevükről neveztek is el azokat. Pl: André Marie Ampère francia fizikus után az áramerősség mértékegysége: az ampère, milliampère. Helytelen volna ezt Ampère-nek szedni, amint azt gyakran látjuk. Hasonló ehhez a voltmérő, amely bizonyára Volta olasz fizikusról nyerte a nevét. Tehát 1000 volt a helyes, nem: Volt. 50 wattot kell szedni és nem 50 Wattot! Épígy mint a galvánelem, amely Luigi Galvani olasz természetbúvár nevét örökíti meg. Nem volna helyes Galván-elemt írni vagy szedni, mert

a feltalálóra ma már alig gondol valaki, ha galvanizálásról van szó. Ohm György-Simon német fizikus után: ohm vagy megohm. Nem: Ohm! Akárcsak amikor röntgensugarakról (kis r) szedünk. A szó a tudományos irodalomban és az orvosi gyakorlatban már annyira fogalomvá vált, a röntgenezés, röntgenbesugárzás már annyira átment a mindennapi életbe, hogy Röntgen professzor, a világhírű német fizikus neve, a sugarak feltalálója ma már háttérbe szorul korszakalkotó fölfedezése mellett. Ezért írjuk és szedjük priznic-borogatásnak Priessnitz vízgyógyász borogató-módszerét is, mert a vízgyógyászat feltalálójának nevét immár túlélte fölfedezése. A sebészetben paquelin-metszésről írnak, anélkül, hogy a híres francia sebészre, Paquelinre gondolnának, akinek Párizsban uccája is van.

A Pasteur-intézet még viseli a híres Louis Pasteur francia fiziológus és a veszettség elleni oltószerum felfedezőjének nevét, de eljárását már magyarosan szedjük: pasztörözött tej, pasztörözni. A pasztörizált, vagy éppenséggel paszterizált szó nem helyes.

Ebből a nemből példának éppen elég ennyi is a mindennapi életből.

Mint már említettem, a manapság annyira divatos és az érthetlenségig menő rövidítések az egyesületeket, szövetségeket, közlekedési vállalatokat, bankintézeteket és biztosító intézményeket sem kímélik meg. A régieket jól ismerjük, mert már átmentek a köztudatba és mindenki megérti. Ezeket a leghelyesebb nagy betűkkel, a végén pont nélkül szedni. A Magyar Államvasutak rövidítése a M. Á. V., Máv, máv és MÁV között ingadozik. A MÁV maga is nyomtatványaiában többféleképpen rövidíti a nevét. A helyi érdekű vasutak is H. É. V., hév, HéV, meg HÉV. Az OMGE, EMKE, OMKE stb. mintájára a MÁV és HÉV alakokat tartjuk leghelyesebbeknek. Épigy Beszkárt helyett BSZKRT, mert a vállalat maga is így rövidíti kocsijában. Ismerjük az OTI és MABI rövidítéseket is és helyteleníteni kell az eléggé gyakran látható Oti és Mabi alakokat.

Estétikailag szempontból foglalunk állást az összetett mássalhangzók mindkét betűjének nagyból való szedése mellett. Sokkal egységesebb a szókép, ha GYOSZ-t szedünk GyOSz helyett és szebb, ha BSZKRT-t szedünk BSzKRT helyett. Ezt mindenkinek el kell ismernie.

Azután itt vannak a TÉBE (Takarékpénztárak és Bankok Egyesülete), a PTOE, Ptoe-nak is írják (Pénzügyi Tisztviselők Országos Egyesülete), a KANSZ, a MANSZ, a FANSZ, a FAKSZ, az IKOSZ, a MOVE, MONE, a MÉP, a MÉM, az NF, az MLSZ, a FIFA, a

BLASZ, a MAOE, BBT, a BKT, a KV, a PV, az OMIKE, a NYTE, a TTE, MTE, a KÉKOSZ és a MÉMOSZ, a MIOK és FIOK és a többi rövidítés, amelyek egyikéről-másikáról nem is tudjuk, milyen egyesülést takar. Ezeket és társaikat verzálissal, a végükön pont nélkül ajánlatos szedni, hiszen az, hogy csupa nagy betűvel szedettek, mutatja, hogy rövidített címek. Sem Balassa helyesírása, sem az Akadémia ezekre nézve még nem adnak útmutatást és így nekünk kell egységes módot találnunk az intézmények, egyesületek, szövetségek és vállalatok rövidítésére.

Az idősebb nyomdászok bizonyára emlékeznek rá, hogy azelőtt még a leghosszabb címeiket is kiírták és kiszedették a megrendelők. A szabály az volt, hogy valamely vállalat vagy intézet címének csak az első betűjét szedték nagygal, a többi kicsivel, így: Első magyar általános biztosító társaság, Budapesti takarékpénztárak szövetsége stb. Ma az ilyen címek minden szavát nagy betűvel kezdjük.

Nagy betűvel kezdjük az állatok tulajdonneveit is: Szürke, Lady of Pamuk, Repüljl, Fecske, Pardon, Bodri, Cirmos, Pajti, Bundás, Sárga stb.

Az ünnepek neveit kis betűvel szedjük: vízkereszt, gyertyaszentelő, nagypéntek, húsvét, áldozócsütörtök, pünkösöd, minden-szentek, karácsony, újév. Csak azokat az ünnepeket szedjük nagygal, amelyben személynevek vannak: Szent Mihály napja, Péter-Pál, Úrnapja, Kisasszony napja, Boldogasszony stb. Cikkek, költemények címében és szövegében azonban, ahol az író megszemélyesíti az ünnepeket, nagygal szedjük azokat: Jövel Karácsony, a Föltámadás ünnepe, Piros Pünkösöd napján stb.

Az Akadémia helyesírási füzete azt írja, hogy minden verssor első szavát nagy kezdőbetűvel írjuk. Dehogy is respektálják ezt a mai költők. A modern költők legtöbbje kis betűvel írja és ebben az esetben így is kell szednünk a verssorok első betűjét is. Csak pont után szedjük minden körülmények között nagygal. Nagyon szép verseket olvasunk sokszor kisbetűs sorkezddéssel is. Ezeknek a verselőknek az a felfogásuk, hogy csak pont után írják nagy betűt versnél is. Ez is példája annak, hogy nincsen örökérvényű szabály a helyesírás területén sem.

Tíz-tizenöt éve kisbetűs hóbort száguldott végig Németországon át Oroszországból eredően egész Európán. Láttunk orosz, cseh, német, angol, holland és francia nyomtatványokat teljesen kis (kurrens) betűvel szedve. Pont után is, címeikben és tulajdonfőnevekben is. Ennek a „divat”-nak Magyarországon is voltak követői. Azt hiszem, egy

társadalmi havilapunk még ma is így jelenik meg. Szaktársaink sok szép pályamunkát készítettek tisztán kurrens betűkből szedve, rajzolva, nem egy pályadíjat is nyert. Ilyen terveket, nyomtatványokat láttunk az évszázó szaktanfolyami kiállításokon is. Múltó tipográfiai felfogás volt csupán, kísérletezés, amely a fejlett ízlés, a helyesírás alapelveinek szilárdasága miatt meghiúsult. Lehet, hogy csak egyelőre.

Már fentebb is említettem, hogy a helyesírás szabályai is változnak, bármily szilárdnak látszanak is. Sok példánk van erre. De addig, ameddig ezek a szabályok vannak érvényben, tartsuk tiszteletben őket és szedjük ezek szerint. Ha így járunk el, jó szedők leszünk. Főltéve, ha ezeket a szabályokat ismerjük. Herzog S.

Amíg a „mumus”-ból „vaskolléga” lett:

nehéz idők jártak a betűszedőkre mindenütt, ahol a szedőgép megjelent. A „mumus” előre vetette árnyékát és azzal fenyegetett, hogy ez az árnyék olyan sötétséget borít az egész nyomdászvilágra, amelyből kibotorkálni nehéz dolog lesz. Alig, hogy a szedőgépek hasznavehetőnek bizonyultak, az amerikai szedőgépreklámok nemcsak csodateljesítményeket ígértek, hanem kilátásba helyezték azt is, hogy a szedőgépek az egész nyomdai termelés munkáját annyira megváltoztatják, hogy a tanult nyomdászokat szinte fölöslegessé teszik. Így érthető, hogy a nyomdászvilág szaklapjai mind élénkebb figyelemmel kísérték a szedőgéptalálmányok fejlődését és az e téren elért eredményeket. A kibontakozó szedőgépek nemcsak a betűszedőket fenyegették konkurenciával, hanem a betűöntőket is. Az eredmények hamarosan mutatkoztak. Minden kilátás megvolt arra, hogy a közel jövőben a betűszedés terén a gép nagy változásokat fog előidézni. Sőt az egyes még készülőfélben levő szedőgéptalálmányok finanszírozói azt is kilátásba helyezték, hogy az új találmánnyal az egész könyvnyomdászat mécsesét kioltják. Mi sem természetesebb, mint hogy az egész nyomdászvilág feszült érdeklődéssel várta az események fejlődését.

1891 szeptemberében Leitner Pál a Typographia hasábjain már komoly megtárgyalás alá veszi a szedőgépeket, főleg a Linotypeot és megállapítja, hogy ez a szedőgép nagy forradalmat fog előidézni nemcsak a szedés

előállításában, hanem a betűöntés terén is. Az új találmánnyal és az általa bekövetkező változások hatásával tehát jó lesz már jóelőre foglalkozni, „de nemcsak úgy felületesen, hanem a legnagyobb szigorral és behatóan”.

Ez időtől a Typographia mintha tartózkodó álláspontra helyezkedne. Több mint két éven át nem jelenik meg hasábjain a szedőgépeket gúnyoló, lekicsinylő, általában a szedőgépekkel foglalkozó cikk. Annál többet írnak a külföldi szak- és egyéb ismeretterjesztő lapok és folyóiratok, azonban most már „a betűszedők réméről”. 1893 végén nyitja meg ismét a szedőgépekkel foglalkozó cikkek sorát ugyancsak Leitner Pál, ezt a címet adván cikkének: „A betűszedők réme”. Különböző külföldi lapok közleményeiből idéz és megállapítja, hogy a szedőgépek valamikor is elkövetkezhető használhatóságában való tamaskodásunkban „csalódtunk”. „De ki ne csalódott volna az életben!?” állapítja meg puritán őszinteséggel.

A Linotype tökéletesedése és térhódítása elérte azt az időpontot, hogy a munkásorgánomokban is rátérnek a szedőgépek szakszerű ismertetésére, az efféle találmányok várható hatására és így a föltétlenül megteendő óvórendszabályokra, nehogy a tanult betűszedők előbb-utóbb kiszoríttassanak a nyomdász-pályáról. Főleg a nagy általánosságban máris bekövetkezett hatását: a tömeges munkanélküliséget tárgyalják. Mi csak nagy vonásokban, mintegy dióhéjba szorítva ismertetjük az események egynéhányát, nyomdászattörténelmi szempontból.

1893-ban az angliai nyomdászok már úgy érzik, maholnap égetővé válik a szedőgépkérdés megoldása. Meetingre hívják egybe az angol betűszedőket, hogy megállapodjanak abban, milyen álláspontot foglaljanak el a szedőgépekkel szemben. A Typographical Association sheffieldi kongresszusán az elnök megállapítja a szedőgépek föltűnő módon való elterjedését. Rámutat arra a veszélyre, amely bekövetkezett azzal, hogy még néhány évvel ezelőtt is a szedőgépeket csak tudományos játéknak tekintették.

1894-ben Amerikából kompetens helyekről olyan nyomdász-értesítések érkeznek, hogy a folyton tökéletesedő szedőgépekben sohasem képzelt versenytársra akadtak. Sikerükben többé nem szabad kételkedni. Mindinkább több lesz a munkanélküli betűszedő, mert a hírlapokat majdnem mindenütt szedőgépeken szedik, mégpedig úgy, hogy olyan nagyobb nyomdákban állítják elő

azokat, ahol szedőgépek vannak. A „szekrényszedők” kénytelenek földadni mesterségüket, hogy újból „tanoncul” szegődhesse nek a szedőgép mellé. A vállalkozó szelleműbék más foglalkozásra térnek át, mert a szedőgépgyárak iskolákat rendeznek be a gépet kezelő személyzet kiképzésére, ahol természetesen nem tanult nyomdászokat képeznek ki a szedőgépés mesterségre. A statisztika elvitathatatlan számaival mutatják ki, hogy 70 amerikai város 132 nyomdájában 999 szedőgép van használatban. Egy év múlva, 1895 végén azonban már 155 városban 2094-re szaporodott a számuk; volt pedig: 1845 Linotype, 128 Thorne, 120 Typograph és 1 Empire.

1895-ben Angliában nagy bajok okozói lesznek a szedőgépgyártó társaság szedőgépiskoláiban nagy számmal kiképzett mindenféle nem-nyomdász férfi és női gép-szedők. A londoni szedőtársaságnak nagy harcok árán sikerül csak a londoni főnökkel olyan kölcsönös árszabályféle szerződést kötnie, amelyben bennfoglaltatik az az általános érdekű pont, hogy az olyan üzemekben, amelyekben Linotype-gép van használatban, „a tanult nyomdászok előnyben részesítendők”.

Ebben az időben már úgyszólván az egész nyomdászvilág vezető embereifeszült figyelemmel kísérik a szedőgépek által előidézett változásokat és keresik a védekezés eszközeit. A svájci Typographenbund központi bizottsága ismételen fölhívja a szekciók figyelmét a közelgő veszedelemre. Azon a véleményen van, hogy a szedőgépek által előidézett tömeges munkanélküliség csak úgy csökkenthető, ha a nyomdászok azt követelik, hogy a szedőgépeknél csakis tanult betűszedők alkalmaztassanak. Ez a fölfogás helyeslésre talál és a svájci szekciónál megindul a védekező munka: árszabályba kell iktatni, hogy a szedőgépeknél csakis tanult betűszedők alkalmazhatók. Ezt a fölfogást magukévá teszik nemcsak a svájci nyomdászok, hanem úgyszólván az egész nyomdászvilág. Nagy és nehéz küzdelem indul meg, szinte azt mondhatnók, hogy a betűszedők önvédelmi harca a szedőgépek ellen. De a legtöbb helyen eredménnyel jár. A svájci szekciók kezdik árszabályba iktatni azt a pontot, hogy „a szedőgépeknél csak tanult betűszedők alkalmazhatók”.

Bécsben 1899-ben kerül árszabályba ez a „mumus” ellen védekező pont. Hónapokig tárgyalnak a megbízottak. Nehéz ügy, mert a szedőgépek kezelőjének munkáját egyik fél sem ismeri másként, mint reklámhírekből. De hagyjuk el a külföldi események ismer-

tetését. Inkább elevenítsék föl cikkünk befejező sorai a magyar nyomdai munkaadók és munkások közös tárgyalásainak egynéhány olyan érdekes epizódját, amely a szedőgépés munkaföltételek árszabályba iktatásának nagy munkája közben történt.

Magyarországon a szedőgép 1901-ben kezdte meg bevonulását. Vagy 12 szedőgép sorakozott már munkába. Munkáltató és munkás egyaránt feszült érdeklődéssel várta, mi lesz az eredmény... Várakozó álláspont, egyéb semmi... Csak 1902-ben kerül bele az árszabályba a következő passzus: „Szedőgépeknél csak tanult betűszedők alkalmazhatók és ha Budapesten 50 szedőgép lesz működésben, közös megállapodással árszabály dolgozandó ki, mely mint függelék jelen árszabályhoz csatolandó.”

1904-ben a szedőgépek száma nemcsak eléri, hanem meghaladja az ötvenet és így elérkezett az idő a gépszedő-árszabály kidolgozására. Ez úgy főnök-, mint munkásrésztől megtörténik és megkezdődnek a tárgyalások, de rövid három nap múlva eredmény nélkül megszakadnak. A tárgyaló bizottság elnöke néhai Hirsch Lipót volt, a Franklin-Társulat akkori igazgatója. A főnökök részéről a tanácskozásokban azok a munkáltatók vettek részt, akiknek nyomdájában szedőgépek voltak működésben. A munkáskiküldöttek annyira föl voltak készülve argumentumokkal, és vitatkozáskészségük oly magas nívón állott, hogy az elnök Hirsch Lipót kénytelen volt tárgyalás közben – a főnökök felé fordulva – megállapítani, hogy: „a főnöki oldal argumentumai, vitatkozási készsége gyöngye a túlóddallal szemben”. Viszont ugyanekkor a munkásoldalhoz fordulva, azt a rövid, de klasszikus kijelentést tette: „Argumentumok itt nem használnak. Itt csak arról lehet szó: ki ad többet!” Nem volt ez a tárgyalás más – amint azt egyik a tárgyaláson résztvevő kollégánk annakidején a Typographiában megírta –, mint licitálás: lefelé. Háromnapi tárgyalás után a tanácskozások végleg megszakadtak. Csak két pontban tudtak meg egyezésre jutni: „A gép mellett csak tanult szedők dolgozhatnak, inasok pedig nem alkalmazhatók”.

A tárgyalások megszakadása után már-már úgy látszott, hogy kenyértörésre kerül a sor. Nem így történt. A hagyományos nyomdászgondolkodás nem hagyja el a vérbeli nyomdászt akkor sem, ha kiemelkedve a munkássorokból, pályája mint munkáltatóé vagy nyomdavezetőjé ível fölfelé. Közbeléptek azok a munkaadók, azok a főnökök, akiknek nyomdájában még nem volt, de minden kilátásuk megvolt arra,

hogyan lesz szedőgép. Ez a közbelépés azt eredményezte, hogy a magyar nyomdatulajdonosok a Főnökegyesület választmányának szorgalmazására és megbízásából a segédek és főnökök megbízottaiból alakult békeltető bizottságot bízták meg a gépszedő-árszabálynak letárgyalásával, de most már az érdekelt szedőgéptulajdonosok kizárásával. Ennek a bizottságnak sikerült egy olyan gépszedőárszabályt létrehoznia, amelyet az érdekelt felek mindkét részről elfogadtak. Ez a gépszedő-árszabály 1905 február 6-án lépett életbe. Ezzel az aktuálisan megszűnt a „mumus” a magyar betűszedők réme lenni. Az árszabály kollégává avatta őt, mégpedig „vaskollégává”! Román A.

A szedőgépek ólommal ellátása

A Grafikai Szemle 5. számában a fenti címen szó esett a szedőgépes üzemeknek munkahelyi higiénéjéről. A cikk írója rámutat a már felhasznált szedés felületen tisztítási módjára és ennek, valamint az ólomgőzöknek a munkás egészségére törő veszedelemre.

Ha az ólomgőzöket illető megállapításai tekintetében valóban az lenne a helyzet, mint azt a cikkíró jóhiszeműen írja, az öntőmunkások teljes joggal feltételezhetnék, hogy az iparhatóság mostohagyermekként kezeli és a higiénikus gondosságból ki-rekesztette őket, sőt e megállapítás alkalmas volna arra, hogy a betűöntő szakértésüket egészségügyi felfogásukban megingassa. Ők ugyanis, amióta az ipar fennáll, üstbura és elszívó nélkül végzik dolgukat. A valóság tisztázása céljából engedtessek meg nekem, hogy ezt a kérdést a tudomány eddigi megállapításaival megvilágíthassam.

Az olyan szedőgépes üzemben, ahol a már felhasznált szedőgép-sorokkal pótolják a fogyó fémet s táplálják az olvasztóüstöt: a felolvasztásra kerülő sorok nem lehetnek eléggé tiszták ahhoz, hogy beolvadásuk füsttel ne járjon. Ebben a cikkírónak teljesen igaza van, ehhez semmi kétség nem férhet. A helyes eljárás tényleg az, már technikai okokból is, hogy a már felhasz-

nált sorok beolvasztása külön helyiségben felállított nagyobb ürtartalmú kazánban történjen, mely fölött egy jól működő, zárt füstelvezető van elhelyezve. Ilyen átolvasztási módszer mellett nem szükséges a formának oly túlságosan gondos megtisztítása, mert a festékanyag és annak kötőanyaga az olvasztás alatt jobbra elég. Erre szinte szükségünk is van, mert a fémnek felületi hőmérsékletét fokozza s ezzel könnyebbé válik a salak kiválasztódása. Ha a salakot por-alakban merjük le, úgy feltétlenül szükséges a vattaszűrős respirátor használata, mellyel megakadályozható a lemeregetett salak szűrőkanálról történő leeresztése alatt keletkező pornak szájba, majd pedig a gyomorba vagy tüdőbe vitele. A salak elválasztását – a szokásos módon – keveréssel érzük el. Egészen természetes, hogy ez alatt is keletkezik por, azonban ha a kazán feletti légtér burája jól működik – kifogástalan léghuzattal –, akkor abból vajmi kevés kerül ki a helyiség légterébe. Az ilyen kazánok feletti füstelvezetők legtöbbször az a legnagyobb hibája, hogy nincsenek kellő szakértelemmel elkészítve. Fogyatékoságuk abban nyilvánul meg, hogy vagy a belső légtér válik az olvasztás alatt tűrhetetlenné, vagy a kéményen át az ucca levegője. Ilyen berendezéseket legjobb a füst tartalmának megfelelő füstemesztővel kombinálni. E célra vannak már igen elmés és jól bevált megoldások.

Ólomgőzök komoly vegyészeti megállapítások szerint ott, ahol a fémet munkahőmérsékletén felül nem hevítik (amint hogy ezt tenni nem is szükséges), úgyszólván – praktikus megítélés szerint – nincsenek. Ezt közvetlenül a betűöntőgépek üstje fölötti légtérből nem egy alkalommal vett abszorpciós próbák igazolják. A vizsgálatok eredményeként sikerült kimutatni, hogy a levegő bár tartalmaz arzént és ólmot, de csak nyomokban és oly lemerhetetlen parányi mennyiséget, hogy orvosi megállapítás szerint e mennyiség útján több éven át számításba vett munkaórák szorzatával sem nyerhető olyan adag, amely az emberi egészségre ártalmas volna. Még a sokak által feltételezett szénoxid sem volt főlálható. Megnyugtató megállapítás ez oly üzem számára, ahol egy-egy munkateremben 25-30, vagy ennél sokkal több gép van nyitott üsttel

üzemben, s ugyanott még több ember is dolgozik.

Az Amerikai Egyesült Államokban már régen leszerelték a gépek üstje fölül az elszívókat, holott található ott több olyan munkaterem, melyben 100 vagy ennél is több gép van üzemben. Itt és a már vázolt körülmények között céltalan is, amellet vezetőhálózata igen nagy porlerakódó felületet képez.

A mi munkahelyeinken ólomgőzökről tehát nem lehet beszélnünk. Ez már ne nyugtalanítsa az ólommal dolgozó nyomdaipari munkást. Ellenben van egy másik lehetőség, melynek útján ólom kerülhet a levegőbe s amely igen nagy veszélyt rejt magában. Ez a veszély különösen ott áll fenn, ahol a gépek olvasztóüstjét lánggal égő tűz nyaldossa. Ha az üst alatt a tűz helyét, magát a kályhát, követve a láng útját, vizsgáljuk: azt fogjuk látni, hogy ezen a rövidke úton igen nagy lehetőségei vannak a fémlerakódásnak. A fém vagy olvadt állapotban fröccs idején, vagy a takarításkor forgács alakjában kerül ilyen helyre. A lerakódás legtöbb esetben elkerüli figyelmünket, rá sem hederítünk. Így történhetik meg az, hogy a láng, mint pl a széngáz lángja, melynek a magfeletti palástja 1540-1560° hőmérsékletű, állandóan nyaldossa s hevíti a lerakódott, útjába kerülő fémet, amely az izzítás által megváltoztatva vegyi és halmazállapotát, végső fokon – már összetételénél fogva – jobbra ólomoxiddá lesz. Az ólomoxid a végső fokon fehér, finomszemcséjű súlyos por. Ebből a porból igen sok sodródik a levegőbe a kályha és a körülötte keletkező légáramlások által, de legtöbbet a tisztogatás alatt vétünk, amikor ezt a finom port ecsettel vagy száraz ruhával takarítjuk el. A port törléssel vagy sepréssel felkavarva juttatjuk a levegőbe.

A vázolt fémoxidálódást könnyen elkerülhetjük, ha ügyelünk a tisztaságra s nem tűrünk meg fémlerakódást különösen ott, ahol láng érhetné.

Villanyfűtéssel ezek a bajok teljesen kiküszöbölhetők. Nincs láng, a fűtőtest izzítása jól elzárt térben megy végbe. Kár, hogy költséges volta miatt nálunk csak nehezen honosítható meg.

A legnagyobb bajt mégis a fémmel közvetlenül érintkezésbe kerülő végtagok és a

HARTMANN TESTVÉREK-
„ONYX“

NYOMDAFESTÉKGYÁRA RT.
BUDAPEST VI, FORGÁCH UCCA 19
TELEFÓNSZÁM: 292-074, 298-586

Gyárt mélynyomó-, offset-, kő- és könyvnyomdai, rotációs-, gumi-nyomó-, valamint sokszorosító színes és fekete festékeket.

testnek szennyeződése okozza. Ma még igen sokan vannak, kik az alapos és gondos tisztálkodás szükségét nem veszik komolyan, pedig legtöbbet vét egészsége ellen az, aki a finom ólomporról vagy annak oxidjával szennyezett kezével eszik vagy cigarettát sodor és dohányzik. Thalwieser Antal.

Följegyzések

Borítékunkat és mellékleteinket

Általában a Könyvnyomdai Munkások Egyesülete szakbeli továbbképző tancsorgójainak részvevői terveztek és metszték. Borítékunk például Kondor Árpád tervezete, az ólomba metszésnek a munkáját pedig Várakozó Ferenc végezte rajta. A mellékletek példáin ott olvashatjuk cslnáljuk nevét.

A gépszedés minősége

A szedőgép eredeti célkitűzése a szedés munkájának meggyorsítása. Ezt a célt a szedőgépek elérték. A továbbiakban a gépszedés minőségének javítása a főcél. Miként Gutenberg a könyvmásolók munkájához igyekezett hasonlót alkotni, úgy a szedőgépgyárak törekvése is oda irányul, hogy a gépszedés minél jobban megközelítse a tökéletes kéziszedést. Ezt a célt szolgálja a logotíplás matricák forgalomba hozatala is. Ilyen logotípiákat Ta Te Ti To Tr Tu Tó Tü Va Ve Vi Vo Vö Vü és más összetételben gyártanak. – A szedőgép lehetővé teszi, hogy egész könyveket kurzívból, félkövérből szedhessünk. Sokszor a könyv különleges tartalma a rendes könyvbetűktől elütő betűfajta kíván. Vannak olyan szövegek, melyek kurzívval szedve kifejezőbbek. Például levélgyűjtemények, naplószzerű regények, költemények vagy más egyéni jellegű írásművek. A korlátolt mennyiségű betűöntői anyag miatt kéziszedéssel körülményes volt az ilyen megoldás, míg ellenben a gépszedésnél a matricát könnyen állíthatjuk kurzívra, esetleg félkövérré. A gépszedés, melyet a „minőség” munkára azelőtt alkalmatlannak ítélték, eredményesen igyekszik a mechanikai szedés minőségének javítására és a velejáró előnyök kiaknázására. sz. a.

Az első ipari szaklapot

nyomdász adta ki és szerkesztette. Johann Ludewig Schwarz hamburgi tipográfus 1766-ban indította meg „Der Buchdrucker” című szaklapot, melyből heti időközben 79 szám jelent meg. Az egyik számban ezt írta többek között: „A nyomdász törekedjék általános műveltségre. Szakmája megkívánja, hogy legyen olvasottsága, nyelvismerete, történelemtudása. Ismernie kell a mitológiát, földrajzot, főképpen pedig a nyelvtant.” Tehát a nyomdász felkészültségét illetően a követelmények már csaknem kétszáz év előtt is szinte a mai felfogás szerinti voltak. Egy más alkalommal a rossz kéziratok körüli panaszokról némi gúnnyal így írt: „Vajjon képzelhető-e, hogy egy tudós olvasható kéziratot adjon a nyomdának? Hogy nyelvtanilag helyesen legyen megírva a műve? Az azután valósággal sértés

lenne, ha feltételeznék a szerzőről, hogy a kéziratát, mielőtt a nyomdába adja, olvassa át és mentesítse a hibáktól.” A nyomdászati első szaklapja is már jó szaklap volt, de mégis meg kellett szűnnie, mert nem támogatták kellőképpen. (Sz.)

Csomóírás

Peru primitív lakosai, az inkák, nem ismerték az írásjeleket. A fontosabb híreket és tudnivalókat a csomókkal eszközölt írásmóddal terjesztették. Ez az írásrendszer ebből állott, hogy vékony zsinorra meghatározott szabály szerint csomókat kötöttek. Ezt a műveletet az inkák rendkívül gyorsan végezték. A spanyol hódítók szerint valósággal „sztenografálták” a csomóírásos párbeszédet. Ezek a furcsa csomóírások máig fennmaradtak, megfjéjtésük kulcsát azonban örökre elveszettek hitték. A hírneves amerikai régész, Cables X. Morton tanár most meglepetésszerűen azt adja hírül a tudományos világban, hogy sikerült megoldania a csomóírás rejtelmét. „A perui írásmód jellege és értelme” („Character and meaning of Peruvian art of writing”) című munkájában a szerző megmagyarázza a csomókkal eszközölt írás alapját, amely nemcsak levelek, számlák stb., hanem költemények írására is szolgált. Talált többek közt egy himnuszt, amelyet egy Coximalcha nevű költő Atehuajla király dicsőítésére írt. Morton reméli, hogy immár a csomóírás kulcsának birtokában az inkák elveszettek hitt kultúrájára vonatkozó további érdekes leletekre fog még bukkanni. László D.

Cinkklisék oxidálódása

A nyomdásznak sok kellemetlenséget és kárt szokott okozni ez a jelenség, de kisebb mértékben megesis az a még nyomtatásra nem került kliséknél is, amikor aztán a kemigráfust teszik felelőssé a bajért. Nagyobb-fokú oxidálódás esetében – ami rendesen csak hosszabb időre következik be – feketés var képződik a klisé s ez használatra alkalmatlanná válik. A kisebb-fokú oxidálódás azonban igen hamar beállhat s eleinte főképpen fehéres lepedéket mutat, amely azonban már erősen befolyásolja a rajz élességét. Ezt elkerülendő: a kemigráfus jól teszi, ha bizonyos óvintézkedéseket tesz, különösen olyan kliséknél, amelyek az elszállításuk után előreláthatólag nem kerülnek rögtönösen nyomtatásra. Ilyen védőeljárás többféle is van: leggyorsabb valami fagygyűfélével bevonnai a klisé s aztán selyempapírszalagot nyomkodni reá. A fagygyűnek azonban nem szabad sózottnak lennie, mert a só valósággal veszedelme a cinkklisének. Talán még legjobb, ha bizonyos különleges festéket állítunk össze erre a célra, e festékekkel hengereljük be a klisé s erre a festékre nyomkodjuk rá a selyempapírosít. Ilyen különleges festék összetétele a következő is lehet: 10 rész könyvnyomdai fekete festék, 3 rész viasz és 1 rész fagygyű. A nyomtatás megkezdése előtt ez a festék terpentinnel könnyen eltávolítható.

„Cirill-betűs könyvek Budán”

Ezen a címen – a „Budapesti Szemle” különnyomataként – kicsiny, de kűtfői voltánál fogva annál értékesebb füzetke jelent meg Czako Elemér ny. h. államtitkár tollából. A füzet vázlatát adja annak a kulturális

munkának, amelyet immár 362 esztendő Egyetemi Nyomdánk teljesített a szláv és román nemzeti kulturák megteremtése területén is.

Czako Elemér nemcsak a művészetek történetének, de a nyomdászatnak is tudósa. Számtalan ilyen vonatkozású cikkén és értekezésén kívül megírta Egyetemi Nyomdánk történetét is, s ami már egészen fiatal korban közel hozta hozzánk: 39 esztendővel ezelőtt az ő biztatására s az ő támogatásával indult meg a legelső szaktanfolyamunk itt Budapesten, a Könyvnyomdászok Szakköre rendezésében. Később pedig – 1907-ben – ő volt a Nyomdászati Tanműhely megalapítója s irányítója. Jóemlékű nyomdászművészeinket: Mitterszky Józsefet, Bárány Nándort, Fekete Bélát s társaikat mintegy ő nevelte meg, s irányította a ma is, meg a jövőben is legjobbnak bizonyult, helyes útra.

Czako Elemérnek a címünkben idézett füzetkéje abból az alkalomból jelent meg, hogy a magyarországi, de legfőként a budai cirill-betűs könyvekből a Magyar Tudományos Akadémia, a Nemzeti Múzeum s mások támogatásával kiállítás rendeztek Belgrádban. A cirill írásjegy kizárólag a görögkeleti hitvilág betűje. Bulgáriából indult el az ó-szláv liturgiával. A cirillika a görögök majuszkuláiból jött létre, némi örmény és héber behatástól érintve. Cyrill, a szlávok névadó apostola, eredetileg 885 körül a görög minuszkulákból formált magának külön ábécét: a „glagolita” írást. Cirill betűknek mégis a majuszkulák, a nagybetűk, leszármazottjait nevezik. Ugyanis ezzel jelennek meg a Cyrill által görögül fordított „egyházi szláv” liturgiák szövegei először. Cirill könyveket a délszlávok száz évvel előbb nyomtatnak, mint az ortodoxia nagy fészkeiben Északon. A délszláv cirill nyomtatványoknak, stilkritikailag tekintve, finomvonalú betűik és erőteljesen dekoratív hatású könyvdiszkei vannak. Olyan velencei könyvművészeti értékeket sugároznak, melyeket valószínűleg dalmata kezek terjesztettek el Cetinjétől Tergovistyéig. Az északi könyvek ezekkel szemben primitívebbek, de a mögöttük álló hatalmi tényezők folytán hamarosan és igen nagy területeken bizonyos liturgikus tekintélyre tesznek szert az ecclesia orientalis templomai körül.

A 16. század derekától a török hódoltság alatt gyötörődő bulgár, román és szerb népek „liturgia slavona” szükségleteit az erdélyi magyar és szász könyvnyomató műhelyek elégítik ki. E korban 9 ósláv, 11 román, 16 szerb és 16 görög kiadvány jelenik meg magyar nemeselek és szász patriciusok jóvoltából. Az erdélyi fejedelmek általában a vallásszabadság hívei. Megkövetelik, hogy a nép a saját nyelvén gyakorolja hitét. A szászsebesi román könyveknek Apaffi Mihály a patrónusa.

Ugyanezek az erdélyi területeken 1711-től kezdve megindul a széleskörű moszkovita befolyás. Az orosz szláv központ egyenesen arra törekszik, hogy az erdélyi és a magyarországi könyvtermelést főlegessé tegye. A kis szláv népcsoportokat a nyomtatott betűkkel akarja magához ölelni, hogy megvehesse lábát a Duna völgyében. Mária Terézia királynő erélyesen lép fel a messze nyúló agitációval szemben, s hazai cirill könyvek kiadását határozza el. Előbb Bécsben kísérletezik egy magán-céggel, Kurzböcknek szabadalmat ad. Majd pedig mikor a bécsi cirill kiadványok nem bizonyulnak hasznoshozónak, minden támogatásával a budai Egyetemi Nyomda felé fordul. Ott akarja intézményesen megszerveztetni Ausztria-Magyarország és kapcsolt részeinek összes nemzetségei számára a könyvszolgáltatást. Legyen

DIÓSGYŐRI
PAPÍRGYÁR RT.

ALAPÍTTATOTT 1782-BEN
KERESK. IGAZGATÓSÁG ÉS VEZÉRKÉPV.:
ELSŐ MAGYAR PAPÍRIPAR RT.
BUDAPEST V, ARANY JÁNOS UCCA 10. SZ.
TELEFÓNSZÁM: *124-283

LUTZ LAKK- ÉS
FESTÉKGYÁR RT
BUDAPEST XIV, ÖRNAGY UCCA 4. SZ.
TELEFÓNOK: *297-229 (SOROZAT)

Kő- és könyv-
nyomdai fekete és min-
denféle színes festékek,
rotációs és guminyomó festékek stb. stb.

vége annak, hogy a propagandakönyvekben továbbra is a magyar királynő s osztrák császárnő helyett az orosz cárért, a római pápa helyett pedig a pétervári pátriárkért kelljen Imádkozni. A 18. század legvégétől kezdve tehát csaknem kizárólagosan a magyar főváros felé tolódik a hazai s a déli cirill-betűs könyveknek a sorsa. Elsősorban a török nyomás elől az országba szivárgó balkáni népek ezáltal saját Idiomájukhoz igazított egyházi és iskolai könyveket kapnak, melyek eljutnak másod-sorban kisebb kultúrájú életformák közt élő fajtestvé-reikhez is. Szerbiában ugyanis csak 1832-ben alakul nyomda Kragujevácon. Bulgáriában ugyancsak pár évvel később. 1835-ben kísérletezik titokban egy tanító könyvnyomtatással: 150 oka cirill betűt vásárol hozzá

TÓT LÁSZLÓ
KÖNYVKÖTŐ

BUDAPEST VI, DESSEWFFY UCCA 43
TELEFONSZÁM: 125-446

*Könyvkiadói tömegmunkákra
célnaűzőgépekkel
berendezkedve!*

Budán. A románok pedig éppen Budán fejlesztik ki latinizmusukat a magyarok latinizmusa mellett. Így lesz az európaiosodás hatalmas támasztéka a nagymúltú és kitűnő fölszerelésű Egyetemi Nyomda.

1779-ben a királynő a tankönyvkiadás kizárólagos szabadalmával ruházta fel az Egyetemi Nyomdát. 1795-ben pedig Novakovics Iván udvari ágens felajánlja a Kurzböck József bécsi nyomdásztól szervezett és évek óta szünetelő cirill-betűs egész nyomdát betűivel, raktári könyvkészletével és szabadalmaival együtt. Az Egyetemi Nyomda ezekkel a szabadalmakkal és új célkitűzésekkel, alapítása után kétszáz évvel, hatalmas lendületet vesz. Másfélszázánál több emberrel dolgozik: 3 korrektor, 19 betűöntő, 34 szedő (kollektor), 42 nyomtató (impresz-szor) van a lajstromán. Azonkívül faktorok, cenzorok,

ÖZV. STEINLEINNE
ÉS FRANK

GRAFIKAI SZAKÜZLET
LITOGRAFIAI KÖRAKTÁR

Budapest
VI, Gróf Zichy Jenő uca 6
Telefón: 118-502

tisztviselők, sőt Inasok (tiro) szerepelnek még. Külön állandó betűmetszője a székely Bikfalvi Falka Sámuel (1766-1826). Az 1882-i budapesti könyvkiállításon az e korszakról közreadott beszámoló szerint nyomdánkban 283 szerb, 23 rutén, 87 román, 9 bolgár, 100 héber betűs munka jelenik meg. Ezenkívül ugyanez időben 4 görög, 3 olasz, 4 francia, 283 német, 46 szlovák és 9 vend könyv lát napvilágot. A latin művek száma 484, magyar 803, a hírlapokat, almanachokat és egyéb időszaki kiadványokat nem számítva. E kimutatás nem teljes. Tudomásunk van szanszkrit, cseh, horvát kiadványokról is. A nyomda szívesen dicsekszik azzal, hogy 16-féle nyelven tudja kielégíteni közönségét.

1825-ben lejár az Egyetemi Nyomdának cirill-betűs szabadalma, de a sok kérvényező ellenére még 10 évi meghosszabbítást kap. Tulajdonképpen a cirill-betűs liturgikus könyvek szabadalma általában nem jelent jó üzletet. Még az olyan nagyírú kiadvány is, mint Sulll Joachim 1801-i latin-illir-olasz szótára, balsikerű vállalkozásnak bizonyul. Így az Egyetemi Nyomda nem is ragaszkodik már a szabadalmához. 1850-ben, az osztrák császári abszolútizmus korszakában az urelkodó ügyis megszünteti az Egyetemi Nyomda minden szabadalmát. S ezzel a cirill-betűs könyvek eredeti elgondolása jóformán teljes egészében megszűnik Budán.

Mindvégig sok gondot okoztak az Egyetemi Nyomdában a helyesírás problémák. A cirill betűk hangtani értéke és alakja nincs szabatosan megállapítva. A románok számára külön ékezeteket faragnak. A kéziratok is szerfelett ingadozók e tekintetben. A nyomda kénytelen panaszkodni a közoktatási szervekre, különösen a pópákra. A szerb könyvek helyesírását Nesztorovics szabja meg. Legsimábban nyomdánk cirill-betűs kiadványai sorában a ruténnel boldogul. Pótsy Elek munkácsi püspök nemcsak gondos javítással imprimál, hanem előzetes normákkal és tájékoztatásokkal szolgál. Breviaruma oly megbízható munkának bizonyul, hogy a zavartalan utánnomások számára stereotipizálni lehetett. A szlovákok helyesírását Oravec Ignác tárnoki plébános látja el. A legnagyobb harcokat harcoló románok azonban igyekeznek mennél hamarabb hátat fordítani a cirill betűknek. Megszületik számukra a nemzeti nyelv s a latin betűk használatának a bevezetése.

A románoknál a cirill betűk elhagyása összefonódik a nemzeti gondolat felkeltésével. Elől jár a románok római eredetének jelszava. Követik ezt a budai Egyetemi Nyomda íróinak, korrektorainak és cenzorainak a vizsgálódásai. A latin betűket használják és a román népnyelvet igyekeznek áthajlítani a klasszikus latinba. E kérdések eszmei háttere körül az erdélyi s a vajdasági cirill-betűs ortodoxok sem fejtnek ki ellenállást. Az Egyetemi Nyomda triászja - Micu-Klein Sámuel, Sinkai György és Petru Maior - még a túlzó latinistákat is meg tudja szelldíteni. Mindhárom Erdélyből valók, görög katolikus egyházi férfiak, a két utóbbi Rómában is végez tanulmányokat. A román és az olasz nyelv összevetése alapján jutnak el a dákó-román elméletig.

Micu-Klein Sámuel 1804-1806 között lesz cenzor és korrektor Budán. Mint ilyen hal meg s nagyszámú munkái közül életében csak nagy szótárának néhány lapja lát napvilágot az Egyetemi Nyomdában. A román tudós a német kultúrán nő fel. Klein neve is a Micu német fordítása. Már 1780-ban sűrgeti az akkor is használatos cirill betűkkel szemben a latin betűknek átvételét. Sinkai György eredetileg bazillita kalugyer. Majd magyar nevelő a gróf Wass Dániel fia mellett. Nyugtalan lélek, sokat vándorol s kézireteit külön batyuban viszi minden-hová magával. Het évvel nevelősködés után 1803-ban bejut a budai nyomdába a román könyvek korrektoraként. 1809-ben azonban elhagyja a magyar fővárost, hányatott életét Szinérváralján, egykori tanítványa kastélyában fejezi be.

Az Egyetemi Nyomdának kétségen kívül páratlanul jelentős szerep jut a tekintetben, hogy a román irodalmat kíségetse a bizánci-szláv hatáskörből. A triász leg-

kiemelkedőbb tagja, Petru Maior, dolgozik ezen a leg-buzgóbban, 1809-től kezdve tizenkét éven át Budán.

Mindezekből az itt elmondottakból látjuk, hogy a magyarországi cirill-betűs fejezet miként lesz a Királyi Magyar Egyetemi Nyomda egyszerű üzeme által népek lelki szükségleteinek ébresztője, kielégítője és nemzeti kultúrák megalapozója. Kis nyomdabetűkből szótár lesz, a szavakkal gondolatok repülnek szerteszét Gutenberg telálmányával, s a gondolatok megszülik nemzetek szellemi és erkölcsi erőt.

Az aztán külön tragikum, hogy a szerbek és románok megtanulják kulturális sikon azt a szellemi fegyverfor-gatást, melyet később politikai sikon is folytatnak azok-kal szemben, kiknek erkölcsi és anyagi támogatását élvezték - írja füzete vége körül érdemes tudósunk, Czako Elemér.

Pályázat útján

tervezette meg a Kézlszedők Köre levélpapírosát, memorandumát és borítékját. A Kör vezetősége épügy, mint a többi társaskörök, ezúton is hozzá kívánt járulni a szakmafejlesztés hathatósabb támogatásához. Remél-hető, hogy a jövőben is ezt az utat követik majd a nyom-dászközületek, hogy ezzel is hozzájáruljanak szép szak-mánk színvonalának emeléséhez.

Megemlítendő, hogy a pályázat kírásának időpontja - sajnos - kedvezőtlen volt, mert a nyári hónapokban szakársaink szabadságukat élvezik, de a munkakévd sem olyan tempós, mint az őszi vagy téli hónapokban. Ennek tudható be, hogy a szokottnál kevesebb és minő-ségben is gyengébb pályamunkák érkeztek be.

A pályázaton 27 jellege alatt összesen 58 pályamunká-val jelentkeztek, amely szám természetesen megszok-szorozódik azzal, hogy a garnitúra három darabból áll.

A pályázat elbírálására július 11-én került sor, amikor is az összehívott bizottság a részletes megbeszélés után rostálással döntött a pályamunkák fölött. A bizottság tetszését - mint általában - ez esetben is a legegyszerűbb megoldások nyerték meg. Ezek szinte kiváltak a többiek közül. Megállapítható, hogy a pályázók közül többen nem számoltak a mai szedésírány követelmé-nyével, s olyan tervezetekkel kísérleteztek, melyeknek stílusa évekkel maradt vissza a mai ízlés mögött. Külő-nösen azokra értendő ez, akik bonyolult lénla-kombiná-ciókkal - teljesen agyonütve a lényegét - igyekeztek hatást elérni. Ezek a technikailag erőltetett szedések nem számíthatnak művészi teljesítménynek. Tanuljuk meg, hogy formai és értelmezési szempontból ne essünk sohase szélsőségekbe.

A mai tipográfia legjellemzőbbje: az egyszerűség. A betűk ma csupaszon, túltengő díszítés nélkül kerülnek alkalmazásra. A lénliát természetesen nem lehet egészen kikapcsolni, mert hisz ez a tipográfus legegyszerűbb díszítő segédeszköze, de kellő mértékletességgel alkal-mazzuk és csak ott, ahol indokolt. Azt is el kell monda-nunk, hogy a betűfajták megválasztása és a betűfoko-zatok egymáshoz való viszonya tekintetében is sok volt a kifogásolni való. Van azonban a pályázók között sok olyan is, kiknek tervei biztató utakon haladnak a jövőre nézve. Hisszük, hogy a pályázók mostani esetleges sikertelensége nem szegi kedvüket, hanem igyekeznek lépést tartani a szedésírányok fejlődésével és akkor bizonyosan el fognak érkezni ahhoz, hogy kellő önkriti-kával indulhassanak pályázatra. Ehhez természetesen fokozottabb továbbképzés kell, mert különben a lema-radás fenyeget.

Összegezve a pályázat eredményének értékét, meg-állapítható, hogy a pályázók egy része félreismerte a feladat tulajdonképpeni célját; inkább a levélpapíros feltűnőségére, mint egyszerűségére törekedtek. Teljes-sen kifogástalan munkát a bíráló bizottság nem talált. A beérkezett tervek közül a döntőbe jutott négy pályamű, melyeknek értékelésében csak árnyalatbeli differenciák voltak. Azonban egy sem volt kivételre alkalmas bizonyos

módosítás nélkül. De mert a pályázat meghosszabbítása a bevezetőnkben már ismertetett okoknál fogva nem látszott célszerűnek, a bizottság úgy határozott, hogy az egyik pályamunkát kisebb módosítással kivételzetil, az 50 pengős összeget pedig elosztja. Így tehát három egyenlő 15 pengős díjat osztott szét, míg 5 pengőt annak a pályázónak juttatott, kinek a négy pályamű közül két munkája került a döntőbe.

Az egyes munkákra bírálatunkat a következőkben részletezzük:

„A-B I-III.” Az I. és a II. kisebb módosítással azonos megoldás. Mindkettőnél a helyiségnév erőszakos vonal-kerete rontja a hatást. Legalább az egyiknél tiszta Aristonból kellett volna venni a fősort, az iniciálé elhelyezésével. A III. munkánál a negatív helyiségnév a pályázat feltételeit túlhaladja, a fősorton keresztülhúzódnak a lénia pedig károsan befolyásolja az olvashatóságot.

„Akáca I-II.” Az I-es a jobb. Mint garnitúra azonban nem egészen egyezik. A II-es színharmóniája az ezüst és vörössel erősen kifogásolható. Mindkettőnél túlságig menő lénia-kombináció. Tervezőjének betűrajzolási készsége jó.

„Ár I.” A körben lévő betűszekrény megoldása az Ariston K betűből kinyúló kézzel kilés megoldás. Elmaradhatott volna. Túlságosan aprólékos ennek ellenében a sorok elhelyezése; szépen le van egyszerűsítve. A helyiségnév garmondból elég lett volna.

„Asi.” Jó irányban törekvő megoldás. A finoman elhelyezett sorok mellett a szignet erős. Jutalmazott munka. Tervezője: Selmeczi József.

Cicero.” Két különböző színben beküldött nyomat. Tervezője derekas munkát végzett. Azonban túllőtt a célon, mert ekkora nagy sorjázóba csak a nyomdában szedünk és nem tehetjük egy levélpapírosra. A szimbólumból is megárt a sok. Ennyi akarással azonban tervezőjétől remélhetőleg még jobbat is látunk.

„Csibor.” Két egymástól konstrukcióban eltérő vázlat. Tiszta, rendes munka. A fekete és sárga színezésű túlságosan igénytelen, míg a kék és feketének egy súlyos hibája van. Ugyanis tervezője a Kéziszedő(k) Körénél a zárójelben lévő (k) betűt megspórolta és ezt egy iniciálissal pótolta.

„Flamingó I-VIII.” A legszorgalmasabb pályázó. De ezenfelül a legkiforrottabb pályázók egyike. Csak hajszálon múltott, hogy nem került a jutalmazottak közé. Kissé rosszul fogta meg a dolgot. I. számú munkája mint garnitúra nem egészen megegyező. A boríték a jobb, viszont ugyanaz a megoldás a levélpapíroson súlyos volna. A II. számúnál is a boríték a jobb. A levélpapírosnál használt iniciálisba belefutó lótt K stílus-talan és felesleges. Jó összhatású a III., azonban a szignetnek használt K K nem megegyező a levélpapíroson és a borítékon. A betűsziluet és a vonalozás nem azonos garnitúra a IV-iken. Az előző ennél sokkal jobb. Tervezésben egymástól eltérő az V-ik, a levélpapíroson erőltetett lénilázással. A VI-iknél kár volt a levélpapírost nem ugyanúgy tervezni, mint a borítékot, mert a kékekkel vázolt K K szignetre keretbe rajzolt fősorok részben zavarnak, másrészt nyomtatásban a kék teljesen agyonütne a vörös sorokat, még ha az Dekora-körzet is. Jó munkának mondható, érdekes is a VII-ik, azonban kisebb konstrukcióbéli hibái vannak, s így más került elébe. A VIII-iknél, mint az előzők legjobbjánál is, a boríték a jobb. Kár, hogy szerkesztileg eltérnek egymástól. – Ismételt meg kell állapítani, hogy tervezője szép és derekas munkát végzett. Abban is bizonyosak vagyunk, hogy az ilyen munkák tervezője csak a továbbképző tanfolyam hallgatóinak sorából kerülhet ki. Biztosra vesszük, hogy egy elkövetkezendő pályázaton felbonthatjuk jeligés levelét és közölhetjük a fenti munkák tervezőjének nevét is.

„Harmonia I-III.” Az I. sorcsoportosításban lénia-kombinációkban és színekben három egymástól kissé

eltérő munka. A kívánalmaknak nem megfelelő. Nyugodtabb összhatású a II. Egyszerű sorcsoportosítása is kielégítő, azonban a két egymástól eltérő színű betűsziluet kissé erős és aránytalan. A III. bélyegzőelakban kiképzett arányos foltosztású kétszínű körszedés a benne lénilából szedett két kurrens k-betűvel elég jó munka; azonban erősen emlékeztet a multra. Mindhárom munka jó tipográfiai elgondolásnak mondható, s ép ezért csodálkozunk, hogy betűnek rajza miért nem fejezi ki a kívánt betűjellegét. Pályázatnál ez nagyon fontos.

„Ízlés.” Valóban nem ízléstelen munka, de nem is újszerű. Készítője minden bizonnyal tudna jobbat is produkálni.

„Kezdő I-IV.” Újszerű elgondolásokra törekvő, tisztán betűöntődei anyagból szedhető vázlatok. Az I., középre zárt lépcsőzetes sorcsoportosítású mondható a leggyengébbnek, míg a II-iknél a feleslegesen alkalmazott kör elmaradhatott volna; ugyanez áll a III-ikra is. Hatásosabb jó sorképzésű a IV-ik, melynél a körben használt „Signal” K K betűt groteszkból kellett volna venni, hogy elűssön a fősortól. Ez a munka tipográfiai egyszerűségével a jutalmazottak közé került. Tervezője: Ifj. Steinerberger Béla.

„Lakodalm I-III.” Mindháromnál túlteng a lénia-kombináció, ennek ellenében kiforrott a tipográfusi rajzkészség. Tervezőjének, ha már nem járna tanfolyamra, ajánljuk: ott igyekezzék ismét bekapcsolódní, hogy formakészsége a mai kívánalmaknak megfelelően letisztulhasson.

„Miett I-III.” Az I-nél csak a szignet adja meg a garnitúra-jelleget, amely azonban túlságosan elrajzolt, „rébusz-szerű” K betűjével groteszkül hat. Sorcsoportosítása nagyon szögletes. A borítékon alkalmazott, címzésre szolgáló vonalakat nem lett volna szabad egybeépíteni a szedett határoló vonallal. Kiütözik a hiba a II-iknél is, ahol főleg a feketett sziluet-betű

Lorilleux Ch. és Társa Rt

kő- és könyvnyomdai

festékgyára

Iroda: Budapest

IV, Ferenc József rakpart 27. sz.

Gyár: Budafok

Telefónszám: 269-635, 269-778

kifogásolható. Rendes, síma vonal nem lett volna cél-szerűbb? A borítékon a sorok elhelyezése és a léniazás jó. A III. levélpapírosánál ugyanebbe a hibába esett a tervező, míg a boríték itt is egészen jó. Az ennél alkalmazott sziluet-kéz a körben túlságosan erős szimbólum. „Miki.” Egyszerű szedésmegoldás, túlzottan nagy betűkkel, gyenge összehatással.

„Normandie I-III.” Az I. jellegzetes szignetje jól fonódik egymásba, az alatta elhelyezett sor jobb lett volna álló betűből; ugyanígy kellett volna alkalmazni a borítékon is. Összhatása kissé gyenge. Kifogásolhatóbb a II., ahol a nagy szignetre rányomatott elkicsinyített fősor-nak még a helyiségnévnél is alárendeltes szerep jut. Túlságosan erőszkolt a III-iknél használt nagy iniciálé és a sorcsoportosítás sem kielégítő. Jobbat várunk alkalomadtán tervezőjétől.

„Ostor A, B, C, D.” Értékben többé-kevésbé egyenrangúak. Kék és szürke színben készült nyers nyomatok. A kék szín helyenként temperával utánasegítve. Beküldőjének általában többet kellene foglalkoznia betűvetéssel és vázlatkészítéssel, mert a nyomtatott sorok-hoz alkalmazott kézi hozzásegítéssel a kezdetlegesség kiütözik. Formakészége egyébként elég jó irányú. Figyelmébe ajánljuk beküldőjének azt is, hogy pályáztatnál fontos a papírosméret pontos betartása és komoly pályázónál, ha garnitúráról van szó, nem szabad elsik-kadnia hol a memorandumnak, hol a borítéknak. Az A jelű munkájánál a legkifogásolhatóbb, hogy a sor egyálta-lán nincs egyeztetve. Bár valószínű, hogy Ludlow-vel van szedve, de inkább tekintett volna el a betűfajtot. A dátumsor léniaja indokolatlanul szalad ki a papíros-ból. Ugyanez a hiba történt a dátumléniaival a B-nél is. Ez a munka azonban jobb az előbbinél. Ez 5 pengős jutalmat kapott. Leggyengébb a C, amelynél a vázlat-készítés bizonyos hiányosságai nagyon kirívóak. Míg a többi munkájánál a dátumlénia teljesen mellőzte, ennél a hat-nyolc pontos sort két egymástól színben eltérő lénia közé szinte a betűre ráragasztotta. Leg-sikerültebbnek mondható a D jelű munka, mely egy-szerűségével, finomságával, de azért bizonyos jelleg-zetességével (amely a szignetből adódik) leginkább megnyerte a bíráló bizottság tetszését és így a négy helyezett közül ezt a munkát kivételre ajánlotta. Ez a munka tervezőjének, Singer Albert szaktársunknak szintén 15 pengő jutalmat hozott. A kivételnél a munkát

A 7. füzet tartalma:

	Old.
Az őszi évad szakkulturális fődadatai.....	149
Nemzeti nyomtatványművészet – magyar nyomdastilus (Pándi Ferencőtől)	150
Gondolatok kapunyitás előtt (Venkovits Károlytól)	151
Régi technika, régi magyar helyesírás (n-től) 152	
A berni gépszedői szakiskola (László Dezsőtől) 154	
A betűszedő mint fém munkás... (Bezdáni Ferencőtől).....	154
Az önköltségszámítás alapelemei (Székely Artúr II.-től)	156
Nagy betű – kis betű (Herzog S.-től)	165
Amíg a „mumus”-ból „vaskolléga” lett (Román Antaltól)	166
A szedőgépek ólommal ellátása (Thalwieser Antaltól)	168
Följegyzések	168
Szerkesztői posta	172
A Nyomdász-Egyesület továbbképző csoportjainak szedéspéldái és ólommetzetei a boríték 3. és 4. oldalán és a lap belsejében a 157-től 164. oldalig terjedő nyolc oldalon.	

a bizottság úgy módosította, hogy a kék szignetet színben tompította és nagyságban hat ponttal kicsinyítette, míg a világos Elegant-sort, hogy az egyébként elég erős szignethez simulékonyabb legyen, normáliból szedeti. Tervezője úgy látszik nem tudott megbirkózni a dátumsor elhelyezésével, azonban a fenti módosítá-sokon kívül a kivételnél ez is megoldást nyert. A memo-randum változatlanul ugyanez a szedés lesz. A boríték a sor összehúzásával nyer elintéztést a címzéshez szük-séges lénia pótlásával.

„Pax vobiscum.” Beküldő szaktársunk úgy látszik nincs tisztában a titkos pályázat mikéntjével. Jelíges levelet nem küldött és így a pályázatból már eleve kizárattott, de egyébként is jóval mértéken aluliak és gyengék a munkái.

„Per aspera.” Szépen kidolgozott vázlat. Tipográfiai stílusa azonban gyengének mondható.

„Petit I-II-III.” Az I. szerkezetileg kiegyensúlyozatlan munka. Ennek dacára a három közül a leghatásosabb. A bal sarokban erősen összezúfolt megoldás a II-ik. A III-ik középtengelyű szedés félrebillen a sor elején használt kővér antika folytatásaként alkalmazott vilá-gos groteszk betűkkel. Memorandum és boríték terve-zéséről a beküldő megfedekezett.

„Puci.” Sarokfejszerű megoldás, kifogásolható sor-képzéssel, úgyszintén rosszul beállított léniaiból szedett betűkontúrral.

„Sorzó.” Szedéstechnikája kissé régies. A „Lichte Elegant” betűhöz használt három darab kétpontos lénia a közte lévő kétpontos térszóval zavar. Így ne szedjük. A körben lévő sorjázót tartó kéz szimbolikus, azonban erőtlén és technikai kivitelezésével szedőjének sok munkája lehetett – fölöslegesen.

„Szedés.” A jobb munkák közé tartozik. Jelígjét beküldője rosszul választotta meg, mert az erősen rajzos hatású szignet csak a cinkográfus segítségével oldható meg.

„Szedhető I-III.” Mindháromnak tipográfiai stílusa a múlté. Tervezőjének gondos tipográfiai vázlatkészi-tése kétségtelen. Azonban egészen le kell tisztulnia a fölösleges dekorációt illetően. A pályázat szövegé-nek fölösleges megtoldása csak súlyosbítja a pályázó esélyeit.

„Sonett.” „Sonett 28.” Az első sarokfejszerű a jobbik, de jónak azért nem mondható. A másodiknál a boríték tervezete a helyes, mert nem kezdhetünk helyiségnév-vel egy levélpapírost.

„Thetis.” A kétszavas sláger keverése nem sikerült szerencsésen. A felhasznált „Antiqua” nem elég szerves a „Quik”-hez. Tervezőjének formaérzéke jó irányú.

„Tipográfus.” Új tipográfiai szedésmód felé való törekvés. Közepes szerkezeti megoldás. Jó úton haladva, később eredményes lehet.

„Törekvés.” Pongyola vázlat, tervezőjének valóban törekednie kell a minden téren való előbbrejutásra.

„Zsu.” Erőszkolt szedéskompozíció. Kezdetleges betűvetés. Hisszük, hogy beküldője a jövőben jobban felkészül.

A beküldött munkák alkalmas időpontban kiállításra kerülnek és ezután – kellő igazolás után – vissza lesz-nek juttatva tervezőiknek. Ennek idejét a „Typographia” fogja közölni. Harsányi Dezső, jegyző.

Szerkesztői posta

Lapunk szerkesztője található reggeli 8-tól 2-ig a Világosság-nyomdában (telefon: 131-016). A jövő füzet szerkesztőségi záróideje: október 15.

Többeknek: Írásaikat helyszűke miatt e füzetünkben kénytelenek voltunk kihagyni.

X. Y.: Az Egyesület továbbképző tancsoportjainak munkája esztendőről esztendőre okt. elejével szokott megkezdődni. Nyilván az idén is így lesz. A munka kezdetét és a tancsoportok beosztását a Typographia fogja közölni. Gépmestertancsoportok mindenesetre lesznek.

A Grafikai Szemlét a kiadó Egyesület szakmunkás tag-jai illetményként kapják. Nem tagoknak előfizetési díj: egész évre . . . . . 10.— pengő, egyes számok ára . . . . . 1.50 pengő.

Felelős szerkesztő: Novák László.

A lap kiállításának kérdéseivel és a mellékletek elbírálásával foglalkozó művészi kollégium tagjai a szer-kesztőn és kiadón kívül: Dukai Károly és Kun Mihály.

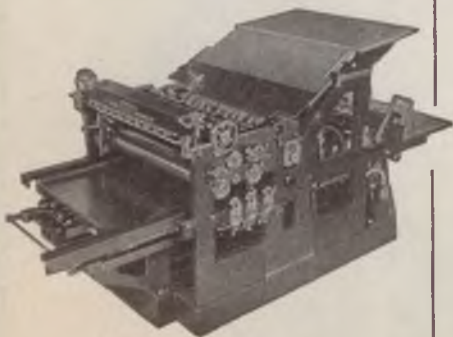
Kiadó-tulajdonos:

a Magyarországi Könyvnyomdai Munkások Egyesülete. Felelős kiadó: Halász Alfréd.

Nyomatja: Világosság Könyvnyomda Rt. Budapesten (VIII. Conti ucca 4. sz.); műszaki igazgató: Deutsch D.

RÓNA JÓZSEF

GÉPÉSZMÉRNÖK GRAFIKAI GÉPMŰHELYE
BUDAPEST VI, DÉVAI UCCA 21. SZ.
TELEFÓN: 292-689

Gyárt: „Express” 52x72 cm-es és „Express-Front” 54x76 cm-es gyorsajtót 4 görgőpályával, 3 fel-hordóhengerrel, rúgós ívfogókkal. Amerikai sajtót, szedéssorvágó-gépet, lehúzósaajtót, formaszállító-kocsit. Javit, átalakít, átszerel: nyomdai, szedő-, könyvkötő- s vonalozógépeket. Autogénhegesztés.

Rézlénia-gyár
Könyvkötészeti anyagok
raktára

Első Magyar
Betűöntő Rt

Budapest VI,

Desseoffy ucca 32

Tel.: 122-370, 127-118

KOVÁCS

HÖLGYFODRÁSZ

TARTÓS ONDOLÁLÁS
DAUERWELLEN
MANIKÜR ÉS PEDIKÜR

DUNAHARASZTI

Tervezte Erdélyi János, ólomba véste Egry László.

KALAPKIRÁLY BUDAPEST

Tervezte és ólomba véste Sztraka Zoltán.

Ólomba véste Höchst Pál.